

Kandidatspeciale

Ansvar for juridisk bistand baseret på legal tech

Liability for damages caused by legal counselling based on legal tech

19. maj 2021



Benjamin Overvad Skafsgaard

Studienr. 20165102

Vejleder: Marie Jull Sørensen

Aalborg Universitet, Juridisk Institut

Abstract

The purpose of this master dissertation is to examine the legal position for liability for damages due to losses caused by inadequate or wrongful legal assistance based on legal tech.

Firstly, the thesis sets forth on uncovering the legal framework of the Danish liability for damages rules in regards to specifically attorneys and legal advisors separately. This is done in order to create the foundation for the analysis of the thesis' subject. As the thesis is based upon legal tech software, it is necessary to explain this type of software, thus dividing legal tech into professional solutions and self-service solutions.

Secondly, the master dissertation analyses the situation where a client approaches the counselor with a task and the counselor applies legal tech, a professional solution, as part of his counseling and/or practical solution. The issue concerns how liability is assumed for legal advisors and attorneys, respectively. There is a clear link here between the client and the legal tech solution. It is thus the division of responsibilities between the counselor and the client that is examined, after which it is assumed that a loss is suffered in regard to the definition in the rules on liability. It is discussed whether the attorney is free to choose to use a professional solution in his assistance. In regard to this, it is concluded that there is a general rule of freedom of contract, which must be assumed to mean that the individual attorney has freedom of choice in relation to the choice of procedure for the solution of a task. Furthermore, it is concluded that the legal profession is subject to a special professional standard; that an attorney in a given case has shown the care and professional skill that a client can reasonably expect from him. The culpa norm thus constitutes how a good and proper attorney had acted in a similar situation. There are a number of factors that the courts use in assessing the liability of attorneys, which this chapter also focuses on. In relation to the liability assessment of legal advisors, who use a professional solution in their advice, it is concluded that this situation hardly can differ from the liability assessment of attorneys. Good practice for testamentary counseling is defined by attorneys, as they have so far been the dominant counselor in this field. The same must apply to other areas of law. However, the liability of legal counsel for legal advisors may be assessed differently than that of attorneys in certain situations.

It is thus in principle irrelevant which tool the attorney or the legal advisor uses, including whether it is a pencil, word, Karnov or a professional solution. The approach used by the attorney or the legal advisor in his assistance can sometimes be included in the assessment of his conduct and therefore influence the professional liability norm.

Thirdly, the thesis analyses the situation where a party, being either a consumer or a trader, suffers a loss in the sense of the rules on liability, using legal tech in the form of self-service solution. In addition, it is investigated whether self-service solutions constitute advice, or whether they merely constitute, for example, the purchase of documents. In addition, it is examined when there is a client-advisor relationship. The thesis concludes that it is possible to constitute a client-advisor relationship, when the attorney has sent an order confirmation and in fact provided legal assistance. In regard to legal advisors, it is assumed that there is a client-advisor relationship when they have

entered into a written agreement to this effect and provided concrete advice. The chapter then deals with when it is possible to constitute counseling, thus uncovering the concept of counseling. The question is whether a self-service solution can constitute legal advice. In any case, this seems to be the case when legal advice is provided to consumers pursuant to the Legal Advice Act, and there is, among other things, a written agreement on legal assistance pursuant to section 2 (1) of the Act. Such an agreement is most often entered into on self-service solutions before the solution generates the assistance that the client has purchased on the service. It is also concluded that the same norms on liability for the attorneys and legal advisors use of a professional solution is to be used in an assessment of liability within their usage of self-service solutions aimed at a client.

The various findings of the master dissertation will form the basis of the conclusion. Since the legal area largely is not regulated by law and there is no apparent court practice on the specific area of liability for legal tech, the result must necessarily be subject to some uncertainty.

1. Indledning	4
1.1. Problemformulering	4
1.2. Afgrænsning	5
1.3. Metode	6
1.4. Disposition	8
2. Den retlige ramme	8
2.1. Legal tech	9
2.2. Ansvar	10
2.2.1. Professionsansvar	10
2.2.2. Rådgiveransvar	13
2.2.2.1. Lov om juridisk rådgivning	15
2.2.3. Advokatansvar	15
2.2.3.1. De Advokatetiske Regler	17
3. Professionelle løsninger	18
3.1. Advokaters erstatningsansvar	19
3.2. Modifikationer til advokaters erstatningsansvar	21
3.2.1. Indsats- og resultatforpligtelser	21
3.2.2. Klare og uklare retsforhold	22
3.2.3. God advokatskik	24
3.2.4. Specialist- og generalistbetragtninger	26
3.2.5. Klientens berettigede forventninger	28
3.3. Juridiske rådgiveres ansvar	29
3.3.1. Funktionsbestemt ansvarsnorm	29
3.3.2. Statusbestemt ansvarsnorm	31
3.3.3. Nuancering af ansvarsnormen	34
3.4. Delkonklusion	36
4. Selvbetjeningsløsninger	38
4.1. Advokater må alene drive advokatvirksomhed	38
4.2. Ansvarssubjektet	39
4.3. Klient-rådgiver forhold	40
4.3.1. Advokaters klientforhold	40
4.3.2. Juridiske rådgiveres klientforhold	42
4.4. Fastlæggelse af rådgivning	42
4.4.1. Honorarets betydning	45
4.4.2. Opdrag og indskrænkning	46
4.5. Rådgiverens ansvar	49
4.5.1. Generelle krav til rådgivningen	50
4.5.2. Specificering af ansvaret for rådgivere	52
4.6. Delkonklusion	53
5. Konklusion	54
6. Litteraturliste	58

1. Indledning

I takt med den teknologiske udvikling vil der opstå flere automatiserede processer, som traditionelt er blevet udført manuelt. Den øgede automatisering afspejler sig inden for en række forskellige brancher og er utvivlsomt højaktuelt. Dette kandidatspeciale vil undersøge ansvaret for automatiseringens indryk i juridiske ydelser og rådgivning.

Legal tech kan defineres som brugen af teknologi til at levere juridisk bistand. Sådanne automatiserede teknologiske løsninger må anses velegnet til brug i den juridiske branche. Tidskrævende opgaver, som advokater tidligere har brugt manuelle ressourcer til, kan nu udføres ved hjælp af automatisering og maskinindlæring¹ på kortere tid og med færre omkostninger til følge. Ydermere frigør teknologien juridiske rådgivere til at påtage sig andre opgaver såsom at møde i retten, rådgivning til klienter og forhandling af aftaler.

Det er vurderet, at det juridiske teknologimarked, legal tech, i 2019 genererede en omsætning på 17,32 milliarder USD globalt.² Samtidig forventes det globale markeds størrelse for kunstig intelligens, og dertil knyttet teknologi, at nå USD 733,7 milliarder i 2027.³ Det må derfor antages, at legal tech markedet vil vokse betydeligt i de kommende år, og at værktøjerne i høj grad vil forbedre og ændre den måde, hvorpå juridisk bistand leveres virksomhed-til-forbruger og virksomhed-til-virksomhed. Legal techs indtog må forventes at afføde blandt andet erstatningsretlige problemstillinger i forhold til fejl i teknologien eller i brugen af den, når det afstedkommer formueretlige tab for modtagerne af rådgivningen.

Udviklingen af legal tech kan medføre en mangfoldighed af juridiske problemstillinger. Dette kandidatspeciale undersøger retstilstanden med det formål at afdække, hvorvidt eksisterende lovgivning og retspraksis kan regulere ansvaret for tab som følge af anvendelsen af legal tech.

1.1. Problemformulering

Dette kandidatspeciale undersøger den erstatningsmæssige retsstilling for tab som følge af mangelfuld eller forkert juridisk bistand baseret på legal tech.

Legal tech løsninger kan være rettet til rådgivere og juridiske beslutningstagere, der inddrager teknologien i det resultat, disse leverer. Dette betegnes i det følgende som *professionelle løsninger*.

Legal tech løsninger kan ligeledes være rettet direkte til slutbrugeren, en forbruger eller virksomhed, der opnår at modtage råd, aftaler eller andre dokumenter, konfliktløsning med videre. Dette omtales i det følgende som *selvbetjeningsløsninger*.

Specialet vil undersøge de relevante erstatningsretlige problemstillinger, som udspringer af de ovennævnte løsninger.

¹ En computer der besidder evnen til at lære og forbedre sig ved hjælp af data

² Legal Tech Market Revenue

³ Global Artificial Intelligence Market

1.2. Afgrænsning

Kandidatspecialet tager udgangspunkt i legal tech løsninger, hvor en given juridisk opgave udføres af eller med assistance fra en sådan løsning, der ellers traditionelt udføres af en advokat eller juridisk rådgiver. Der vil således ikke indgå en behandling af problemstillinger, der kan udspringe af eksempelvis myndighedsudøvelse og offentlig ret.

Der kan forestilles alverdens tænkelige legal tech løsninger, hvorfor der naturligt må ske en afgrænsning heraf. Derfor behandler specialet alene produkttyper der, som nævnt i afsnit 1 ovenfor, kan kategoriseres som henholdsvis *selvbetjeningsløsninger* og *professionelle løsninger*.

Kandidatspecialet vil endvidere fokusere på ansvarsgrundlaget for rådgiveres anvendelse af legal tech. De øvrige erstatningsbetingelser vil således ikke blive behandlet.

Det fremgår af lov nr. 1445 af 29. september 2020, Retsplejeloven (herefter benævnt retsplejeloven), § 126, stk. 1, at advokater skal overholde god advokatskik. Advokatsamfundet har udformet De Advokatetiske Regler af 1. juli 2019, vedtaget på Advokatrådets møder den 7. februar og 11. april 2019 (herefter benævnt AER), der i pkt. 2.1. bidrager til fastlæggelsen af god advokatskik. Bestemmelser i AER inddrages alene i det omfang, de har relevans for afdækkelsen af erstatningsmæssige problemstillinger i relation til kandidatspecialets emne.

Da kandidatspecialet beskæftiger sig med reglerne om advokatansvar, kan der opstå problemstillinger vedrørende advokatens *disciplinæransvar*. Advokatnævnet er disciplinærinstans for advokaten, jf. AER pkt. 2.2. Kandidatspecialets fokus er imidlertid de erstatningsretlige problemstillinger, hvorfor problemstillinger i disciplinæransvaret ikke behandles.

Det er vanskeligt at forestille sig, at legal tech kan være omfattet af reglerne om *produktansvar* - hverken *produktansvarsloven*, lov nr. 261 af 20. marts 2007 om produktansvar eller *det i retspraksis udviklede produktansvar*. Produktansvarsreglerne finder alene anvendelse på løseobjekter, hvilket legal tech software næppe kan karakteriseres som. Samtidig er produktansvarsreglerne ikke anvendelige på rent formueretlige tab, hvilket antageligt altid vil være tilfældet når legal tech i sig selv eller anvendelsen heraf forårsager et tab.

Legal tech er software, som ophavsmanden i sagens natur har en række *immaterielle rettigheder* over. Eksempelvis kan kildekoden til et softwareprogram være immaterialretligt beskyttet. Sådanne problemstillinger relaterer sig ikke til kandidatspecialets emne. Problemstillinger, der vedrører deciderede immaterialretlige problemstillinger, vil således ikke blive behandlet.

Vedtagelsen af databeskyttelsesforordningen, Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) 2016/679 af 27. april 2016, har medført en lang række *persondataretlige* problemstillinger i flere juridiske discipliner. Området for legal tech er ingen undtagelse. Tværtimod må legal tech være underlagt store krav til den tekniske indretning af teknologien for at være GDPR-compliant. Dette findes dog ikke at være relevant for problemformuleringen, idet GDPR-compliance ikke relaterer

sig til ansvaret mellem klient og rådgiver. Specialet afgrænser sig fra det databeskyttelsesretlige område, ligesom det ikke behandles hvordan softwaren skal udformes for at være complaint.

Rådgiveren har i et vist omfang en pligt til at sikre sig mod, at en kunde kan disponere til skade for sig selv. Det er ikke utænkeligt, at der kan forekomme et tab som følge af, at brugeren af legal tech løsningen benytter den forkert. Det kan forekomme, hvis brugeren indtaster forkerte oplysninger i en selvbetjeningsløsning. Såfremt dette sker, vil betragtninger om egen skyld og accept af risiko kunne være relevante. Disse betragtninger vil imidlertid ikke blive behandlet.

Der vil i kandidatspecialet ikke indgå en undersøgelse af retsstillingen mellem rådgiveren og udbyderen af legal tech-løsningen, da det næppe kan forestilles, at der kan opstå et direkte krav fra klienten mod udbyderen af løsningen, altså uden om advokaten som mellemlid. Denne situationen vil som oftest bero sig på et almindeligt mangelsansvar. Situationen, hvor rådgiveren benytter sig af en mangelfuld legal tech løsning, adskiller sig ikke nævneværdigt fra situationen, hvor rådgiveren benytter sig af en anden mangelfuld løsning, eksempelvis Microsoft Word, som tvivlsomt kan kategoriseres som legal tech. Af hensyn til den systematiske og transparente metode i specialet, og for at besvare problemformuleringen, må derfor afgrænses fra mangelsansvaret.

Der forekommer en række problemstillinger, når retsområdet for ansvarsbegrænsninger- og fraskrivelse undersøges i forhold til legal tech. Det kan tænkes, at en udbyder af en legal tech løsning helt har fraskrevet sig ansvaret i sine vilkår, og dermed kontraktuelt fraskrevet sig, at den ydede bistand fra løsningen ikke udgør juridisk rådgivning. Sådanne generelle fraskrivelse er vanskelige at indgå gyldigt. Der vil imidlertid ikke ske en behandling af problemstillinger, der udspringer af dette retsområde, da nærværende kandidatspeciale har et erstatningsretligt sigte.

1.3. Metode

Kandidatspecialet vil analysere og beskrive gældende ret, *de lege lata*. Den anvendte metode er således den retsdogmatiske metode.⁴ Ved anvendelsen af denne metodiske tilgang søger specialet belyst, hvorledes retstilstanden er for tab, som følger af mangelfuld rådgivning baseret på legal tech. Gældende ret må som begreb i dette henseende forstås som den ret, der på baggrund af retspraksis, lovgivning og øvrige retskilder må anses som sandsynlig.⁵

Den retsdogmatiske metode skal anses som separat fra den juridiske metode, idet sidstnævnte anvendes i praktisk opgaveløsning ved en sammenholdelse af faktum og jus for at nå et konkret resultat. Denne proces betegnes retlig subsumption.⁶ Kandidatspecialet søger derimod ved en systematisk, transparent og metodisk tilgang at fastlægge den nuværende retstilstand ud fra problemformuleringen.⁷

⁴ Retsvidenskabsteori, s. 64

⁵ Retsvidenskabsteori, s. 64f.

⁶ Retsvidenskabsteori, s. 195

⁷ Retsvidenskabsteori, s. 204

Retsdogmatikkens undersøgelsesobjekt udgør en mangfoldighed af materiale, som har varierende betydning afhængig af det retsområde, der undersøges. I den forbindelse bemærkes, at der består et retskildehierarki inden for det materiale, nærværende speciale anvender. Den hierarkiske struktur anses dog forskelligt af forfattere i retslitteraturen.⁸ Der må imidlertid tiltrædes en rangfølge af retskilderne og deres retskildemæssige værdi, hvorefter der tages udgangspunkt i den traditionelle definition af retskilder. Retkilderne defineres således som lovgivning, retspraksis, sædvaner samt forholdets natur.⁹ Retslitteratur vil desuden også indgå i specialet. På trods af at retslitteratur ikke kan betegnes som en retskilde, anvendes det alligevel til at beskrive gældende ret. Sammenholdelsen af forskelligt retslitteratur kan undertiden styrke den retlige argumentation.¹⁰

Der er tale om en erstatningsretlige undersøgelse, hvorfor denne i høj grad baserer sig på retspraksis omkring erstatning, da erstatningsreglerne er skabt i retspraksis. Dette kan medføre en vis usikkerhed i kraft af, at det der sædvanligvis er kendt inden for visse handlinger kan være anderledes inden for området for legal tech. Det bemærkes dog, at den eksisterende retspraksis ikke rammer ned i nøjagtig kandidatspecialets emne, hvorfor en del inddraget praksis anvendes som fortolkningsbidrag og eventuelt ved en analog fortolkning. Da der ikke forefindes en almindelig erstatningslov, er erstatningsretten således hovedsageligt er ulovbestemt, på trods af erstatningsansvarsloven, der ikke finder anvendelse på nærværende projekt. Kandidatspecialets undersøgelse vil således have basis i et ulovreguleret område.¹¹ Det må videre anføres, at retspraksis utvivlsomt har retskildemæssig værdi, idet der heraf kan udledes en vis normativ effekt. Det hovedsageligt ulovbestemte grundlag specialet beskæftiger sig med, må således anskues ud fra en betragtning om, at retspraksis er bredt anvendelig i forhold til afdækkelsen af den gældende retstilstand.¹² Inddragelsen af domme fra Landsret og Højesteret prioriteres, eftersom domme afsagt af disse instanser fremstår med højere præjudikatværdi.

Som det beskrives nedenfor, er juridiske rådgivere og advokater underlagt en regel om, at de skal udføre deres hverv samvittighedsfuldt, med grundighed og i overensstemmelse med, hvad berettigede hensyn til klientens tarv tilsiger. Dette er nedfældet som *god skik for juridisk rådgivning* og *god advokatskik* i henholdsvis lov nr. 419 af 9. maj 2005 om juridisk rådgivning § 2, stk. 1 samt retsplejelovens § 126, stk. 1. Reglerne er udtryk for *god skik-normer*. God skik udgør en *retlig standard*, hvis indhold først kan fastlægges, når der foreligger et vist antal afsagte domme. De relaterer sig således til de krav, der stilles til erhvervsudøvende fagpersoners adfærd og ydelser, og hvad der med rimelighed kan forventes af dem. Der er tale om en sædvane, som kan være medvirkende til at afgrænse de handlinger eller undladelser, der ikke er erstatningspådragende.¹³

⁸ Ret og metode, s. 133-144 og Den juridiske løsning, s. 17

⁹ At tænke juridisk, s. 18

¹⁰ Retsvidenskabsteori, s. 374

¹¹ Moderne erstatningsret, s. 23

¹² Retsvidenskabsteori, s. 330f.

¹³ Retsvidenskabsteori, s. 354f.

I god skik-regler indgår at lovgiver har fastlagt, at dommeren skal lade afgørelsen styre af, hvad der er en alment accepteret god adfærd inden for et bestemt område.¹⁴

1.4. Disposition

For at undersøge retsstillingen for ansvar ved anvendelse af legal tech som defineret i problemformuleringen, er det nødvendigt at inddele kandidatspecialet i forskellige kapitler. Følgende vil derfor danne grundlag for specialets struktur.

Kapitel 1 indeholder en indledning til kandidatspecialets emne, hvor det belyses hvilken effekt legal tech har på advokat- og rådgiverbranchen. Derudover indeholder kapitlet en definition af specialets emne, herunder hvilke delproblemstillinger, der som en naturlig følge skal inddrages. Det afgrænses fra potentielle problemstillinger, som kandidatspecialet ikke vil behandle. Endvidere beskrives de anvendte metoder, ligesom der i kapitlet i form af denne disposition er nedfældet et overblik over indholdet af de forskellige kapitler i specialet.

Kapitel 2 danner den retlige ramme om kandidatspecialet, hvorefter legal tech som softwareløsning beskrives. Herudover redegøres der for relevante erstatningsretlige regler, herunder professionsansvaret, samt De Advokatetiske Regler og reguleringen for juridisk rådgivning generelt.

Kapitel 3 vil analysere den situation, hvor en klient henvender sig til rådgiveren med en opgave, og rådgiveren benytter sig af legal tech, en professionel løsning, som et led i vedkommendes rådgivning og/eller praktiske løsning. Problemstillingen vedrører hvordan der ifaldes ansvar for henholdsvis advokater og juridiske rådgivere. Der er her indsat et led mellem klienten og legal tech løsningen. Det er således ansvarsfordelingen mellem rådgiveren og klienten, der undersøges, hvorefter det forudsættes at der er lidt et tab.

Kapitel 4 behandler den situation, hvor en part, det værende enten en forbruger eller en erhvervsdrivende, lider et tab i erstatningsretlig forstand ved anvendelse af legal tech i form af selvbetjeningsløsninger. Herudover undersøges, hvorvidt selvbetjeningsløsninger udgør rådgivning i sig selv, eller om de blot udgør eksempelvis køb af dokumenter. Desuden undersøges hvornår der foreligger et reelt klient-rådgiver forhold.

Kapitel 5 udgør kandidatspecialets konklusion, hvori de opnåede resultater fremsættes.

2. Den retlige ramme

Før kandidatspecialet undersøger den erstatningsmæssige retsstilling for tab, som følge af mangelfuld juridisk bistand baseret på legal tech, skal der indledningsvist redegøres for de erstatningsretlige regler, der er relevante for undersøgelsen.

¹⁴ God skik-regler

Der vil løbende inddrages forskellige konkrete legal tech løsninger, hvorfor dette kapitel indledes med en beskrivelse af begreberne professionelle løsninger og selvbetjeningsløsninger. Disse beskrivelser har til formål at skabe en generel teknisk forståelse, og dermed basis for at kunne behandle de erstatningsretlige problemstillinger, der opstår ved anvendelsen af legal tech. Dernæst redegøres for erstatningsrettens begreber om *ansvar* og *culpa*. Efterfølgende vil der blive redegjort for *professionsansvar* og de underliggende fagspecifikke ansvarsnormer, der anses relevante for kandidatspecialet, herunder *rådgiveransvaret* og *advokatansvaret*. I forbindelse med specificering af fagansvaret for de førnævnte områder, vil der ligeledes blive redegjort for henholdsvis *lov om juridisk rådgivning* og *De Advokatetiske Regler*.

I udfærdigelsen af dette speciale inddrages en række forskellig empiri for at opnå den bedst mulige afdækning af retsstillingen. Til besvarelse af problemformuleringen, skal der i overensstemmelse med specialets juridiske karakter inddrages lovgivning, retspraksis og retslitteratur.

2.1. Legal tech

I forlængelse af afsnit 1. og 1.1. anføres, at legal tech indbefatter anvendelsen af teknologi til at levere juridisk bistand i bred forstand. Kandidatspecialet inddeler legal tech løsninger i henholdsvis *professionelle løsninger* og *selvbetjeningsløsninger*.

Ved *professionelle løsninger* forstås legal tech løsninger, som henvender sig direkte til advokaten eller rådgiveren. Det er således løsninger, der anvendes bag linjerne, og som klienten ikke nødvendigvis kender til. Sådanne løsninger kan udgøre tvistløsningsportaler, kontraktevaluering, værktøjer til informationssøgning og lignende som rådgivere anvender som led i deres virke.

Selvbetjeningsløsninger udgør software, oftest indeholdt på en hjemmeside, der kræver, at brugeren indtaster visse oplysninger, hvorefter løsningen yder selvstændig bistand. Dette kunne eksempelvis være dokumentgeneratorer og chatbots. Ved en dokumentgenerator forstås software, der ved kundens udfyldelsen af rubrikker, genererer et dokument. En chatbot er en løsning, som kan afgive skriftlige redegørelser vedrørende kundens retsstilling og eventuelt disponere på kundens vegne.

Det må i naturlig forlængelse af ovenstående bemærkes, at legal tech løsninger kan indeholde kunstig intelligens¹⁵. Der forekommer dog tvivl om, hvorvidt ansvaret er anderledes i henhold til specialets problemformulering, når kunstig intelligens indgår i legal tech som anvendes af juridiske rådgivere eller advokater i deres bistand. Kunstig intelligens og dermed software, der disponerer autonomt, kan næppe ifalde et erstatningsansvar. Dette beskrives videre i kandidatspecialets analyse vedrørende professionelle løsninger i kapitel 3 og selvbetjeningsløsninger i kapitel 4.

¹⁵ Maskiner der kan tænke, lære og træffe beslutninger som et menneske

2.2. Ansvar

I medfør af kandidatspecialets erstatningsretlige karakter, vil følgende afsnit indeholde den retlige ramme i form af relevante erstatnings- og ansvarsmæssige regler og begreber. Erstatningsretten er kendetegnet ved i høj grad at udspringe fra retspraksis, idet retsområdet i hovedsagen er ulovbestemt.¹⁶ Denne retlige disciplin regulerer, hvornår nogen kan drages til ansvar for en indtrådt skade samt omfanget af ansvaret. Hvorvidt en skadevolder er erstatningsansvarlig og dermed forpligtet til at svare erstatning til den skadelidte afhænger af opfyldelsen af de fire erstatningsbetingelser, hvorefter der skal foreligge *tab*, *ansvarsgrundlag*, *årsagsforbindelse* og *adækvans*.¹⁷ Med henvisning til afgrænsningen i afsnit 1.2., anføres at specialet alene beskæftiger sig med ansvarsgrundlaget.

For at erstatningsansvar kan pålægges en part, kræves det således blandt andet, at der foreligger et fornødent grundlag for at pålægge et ansvar. Den almindelige erstatningsregel i dansk ret betegnes *culpa*.¹⁸ Reglen er almenyldig og gælder derfor inden for nærmest alle retsområder, hvor der ikke fremstår specifikke undtagelser. Der tales generelt om adfærd af forsætlig eller uagtsom karakter, hvor den skadevoldende burde have indset at den givne adfærd frembrød en vis risiko for at volde skade på andre, hvad enten denne skade er tings-, formue- eller personbaseret.¹⁹ Videre kan adfærden bestå i en handling eller en undladelse, der ikke står mål med en krævet standard.

Følgende opdeling af ansvar beror på variationer i agtsomhedskravet og normer til brug for ansvarsbedømmelsen, herunder forskellige fagafhængige grader af skyld i form af culpa og uagtsomhed. For at følge retsdogmatikkens systematiske og transparente metode, må der gøres rede for sædvanlige adfærds- og ansvarsnormer på væsentlige og definerede professioner eller opgaver i relation til kandidatspecialets fokusområder.

2.2.1. Professionsansvar

Professionsansvaret, det professionelle ansvar, er som udgangspunkt kendetegnet ved, at parter, der i kraft af teoretisk uddannelse og/eller branchekendskab, kan yde en særligt kvalificeret ydelse inden for et givent felt, skal underlægges en ansvarsnorm, der tilsvare disse kompetencer.²⁰ Dette udgangspunkt modificeres imidlertid, når en part bevæger sig ind på et professionsområde, der traditionelt varetages af en anden profession.

Professionsansvaret foreligger i samtlige tilfælde, hvor der på baggrund af særlige traditioner kan defineres nogle retningslinjer for, hvordan specifikke ydelser skal præsteres.²¹ Begrebet har således et relativt vidt spænd. Professionsansvarsbegrebet knytter sig traditionelt relativt snævert til liberale erhverv, og således ikke offentlige eller private bureaukratier.²² Professionsansvaret

¹⁶ Lærebog i erstatningsret, s. 43

¹⁷ Lærebog i erstatningsret, s. 23-27

¹⁸ Lærebog i erstatningsret, s. 85

¹⁹ Moderne erstatningsret, s. 35

²⁰ Advokatterten, s. 752

²¹ Erstatningsretlige grænseområder, s. 24.

²² Et funktionsbestemt professionsansvar, s. 3

åbner dog herudover mere op for, at det ikke blot er liberale erhverv, der er omfattet. Eksempelvis omfattes pædagoger og sygeplejersker også.²³ I henhold til kandidatspecialets emne er professionsansvarsbegrebet imidlertid særligt interessant på rådgiverområder såsom advokatbranchen og juridisk rådgivning i øvrigt.

Ansvarsnormen inden for professionsansvaret er i sagens natur modificeret. Culpavurderingen sigter ikke til en almindelig fornuftig person, men derimod til en fagperson.²⁴ Der må i den forbindelse sondres mellem en *funktionsbestemt* og *statusbestemt* ansvarsnorm. Ved en statusbestemt ansvarsnorm tages navnlig ansvarssubjektets status og stilling i betragtning. Det afgørende ved en statusbestemt ansvarsnorm er således, hvad der traditionelt kan opfattes som en ydelse, der ligger inden for et givent rådgiverområde. En funktionsbestemt ansvarsnorm sigter derimod til, hvilken ydelse, der reelt skal leveres. Såfremt en ejendomsmægler påtager sig at rådgive om juridiske problemstillinger, vil ejendomsmægleren efter en funktionsbestemt ansvarsnorm blive bedømt efter de regler, der gælder for advokater.²⁵

Professionsansvaret er ofte blevet betegnet som en streng culpanorm. Det kan for så vidt siges at være et skærpet ansvar i forhold til culpavurderingen for en ikke-professionel. Det er imidlertid ikke helt retvisende, idet den professionelle, der bliver bedømt ud fra professionsansvarsreglerne, i sagens natur bliver sammenlignet med den almindeligt gode professionelle. Begrebet *streng culpanorm* betyder underforstået, at der er andre, som i en tilsvarende situation vil blive bedømt mildere. Afhængig af skadessituationen finder professionsansvaret imidlertid kun anvendelse på netop den professionelle eller den, der optræder som professionel.²⁶ Den professionelle bliver således bedømt ud fra den forudsætning, at vedkommende besidder en viden og nogle kompetencer til at levere en god ydelse på netop det fagområde, som denne opererer på. Der må således snarere være tale om en differentieret culpavurdering. Ifølge *Ulfbeck* har det dog været diskuteret, om professionsansvaret netop burde skærpes således, at culpanormen sammenligner den professionelle med, hvordan fagets dygtigste udøvere ville have optrådt. Dette betegnes som en såkaldt *optimus vir-standard*. En sådan standard findes inden for lægebranchen. I lov nr. 995 af 14. juni 2018 om klage- og erstatningsadgang inden for sundhedsvæsenet § 20, stk. 1, nr. 1, sammenlignes lægens ydelse med den ydelse, en erfaren specialist havde ydet, i culpavurderingen. Her sammenlignes således ikke blot med den almindeligt gode professionelle, men derimod med fagets dygtigste udøvere. En sådan *optimus vir-standard* må dog betegnes som værende undtagelsen snarere end reglen, når det kommer til culpanormen i professionsansvaret.²⁷

Den professionelles ydelse kan i visse situationer bestå af at levere et bestemt resultat, mens den i andre situationer i stedet går ud på at præstere en arbejdsindsats uden en lovning om et bestemt resultat. Der er her tale om henholdsvis en *resultatforpligtelse* og en *indsatsforpligtelse*. Ved en resultatforpligtelse forstås, at ydelsen ofte vil bestå af elementer af begge dele, eksempelvis når en

²³ Erstatningsretlige grænseområder, s. 24

²⁴ Erstatningsretlige grænseområder, s. 25

²⁵ Erstatningsretlige grænseområder, s. 26

²⁶ Den vædrede galease, s. 257f.

²⁷ Erstatningsretlige grænseområder, s. 31

advokat er antaget til at rådgive om tingsretlige forhold samt at foretage en tinglysning.²⁸ Såfremt der er tale om en resultatforpligtelse, vil det indgå i culpavurderingen, om der er præsteret en korrekt ydelse. Dette bedømmes ud fra, hvad der i en tilsvarende situation kan forventes af professionelle indenfor deres felt. I forhold til krav til ydelsens kvalitet, skeles der sædvanligvis til aftalens ordlyd.²⁹ Culpabedømmelsen i professionsansvaret tager som tidligere nævnt udgangspunkt i, hvordan den almindeligt gode professionelle ville have handlet i en tilsvarende situation. Hvad der indgår i denne vurdering er imidlertid ikke muligt at definere fælles for alle professioner, hvor der gælder et professionsansvar.³⁰ Det har betydning hvilke kutymer og normer, der gælder inden for de enkelte brancher,³¹ ligesom eventuelle nedfældede god skik-regler har betydning, eksempelvis god revisorskik og god advokatskik. God skik-regler er sædvanligvis ikke udtryk for rent erstatningsretlige retningslinjer, men er derimod typisk etiske retningslinjer, der i højere grad er udtænkt som disciplinærregler. God skik-reglerne anvendes dog ofte i culpavurderingen.³²

Det kan i visse henseender være af stor betydning, om professionsansvaret klassificeres som et *kontrakt- eller deliktansvar*. Bevisbyrden er ofte forskellig idet kontraktregelsættet ofte medfører et præsumptionsansvar, hvorimod bevisbyrden ved delikt er ligefrem. Der kan være forskel på ansvarsbegrænsninger og –fraskrivelse alt efter hvilket regelsæt, der gælder. Dette behandles dog, ifølge afgrænsningen, ikke i nærværende kandidatspeciale. Derudover er der forskel på, hvilke krav der stilles til den leverede ydelse. Efter de kontraktretlige regler kan skadelidte kræve enten positiv opfyldelsesinteresse eller negativ kontraktinteresse, hvorimod skadelidte kun kan kræve det, der svarer til negativ kontraktinteresse, efter deliktregelsættet. Disse eksempler er ikke udtømmende, og det kan derfor have stor betydning i mange forskellige henseender, herunder ansvarsvurderingen og tabsopgørelsen.³³

Der kan som sammenfatning på ovenstående sættes spørgsmålstegn ved, hvad der er indeholdt i begrebet professionsansvar. *Langsted* anfører, at begrebet professionsansvar ikke har noget reelt indhold, og at det i stedet burde kaldes "*det professionelle ansvar*", da dette er mere retvisende.³⁴ Det giver som nævnt ovenfor ikke mening at forsøge at definere indholdet af culpavurderingen generelt på tværs af alle professioner.³⁵ Der må i stedet søges ind i de enkelte professioner, før indholdet af culpavurderingen kan klarlægges, da der findes en mangfoldighed af kutymer og normer inden for forskellige brancher. Diskussionen om professionsansvar som begreb har dog navnlig begrebsmæssig betydning, og den er således ikke relevant for afdækkelsen af dette kandidatspeciales emne. For undersøgelsen af dette kandidatspeciales emne er det nærliggende at undersøge indholdet af den undergren til professionsansvaret, der betegnes rådgiveransvaret.

²⁸ Erstatningsretlige grænseområder, s. 29

²⁹ Obligationsret I, s. 83

³⁰ Den vædrede galease, s. 263

³¹ Rådgiveransvaret, s. 22

³² Erstatningsretlige grænseområder, s. 34

³³ Erstatningsretlige grænseområder, s. 28

³⁴ Den vædrede galease, s. 265

³⁵ Rådgivning, s. 242f.

2.2.2. Rådgiveransvar

Begrebet rådgivning dækker over, at en person giver en anden råd om en nærmere specificeret problemstilling. Rådgivningen kan enten være mundtlig eller skriftlig, eksempelvis i form af udarbejdelse af breve, kontrakter eller tegninger. Det kendetegnende ved rådgivning er, at der ikke ydes fysisk assistance. Der gives alene anvisninger eller forslag til, hvorledes en given situation bør håndteres. Sondringen er gældende for enhver form for rådgivning og indebærer, at rådgiveren ikke involveres i udførelsen af det, der rådgives omkring.³⁶

Såfremt rådgiveren ingen særlige faglige forudsætninger har inden for det område der rådgives omkring, og modtageren af denne rådgivning er vidende om at der er tale om rådgivning fra en velmenende amatør, vil der ingen juridiske ansvarsovervejelser være. Dette forholder sig anderledes når rådgiveren udtaler sig inden for sine faglige forudsætninger og, modtageren derfor får en forventning om en kvalificeret rådgivning.³⁷ Sandsynligheden for at modtageren vil indrette sig på rådgivning og disponere på baggrund heraf er større og i udgangspunktet berettiget. Rådgivningen skifter karakter og bliver mere forpligtende for rådgiveren i kraft af de faglige forudsætninger. Endnu mere forpligtende bliver det, hvis rådgiveren tager honorar for sin indsats, da modtageren i så fald ikke vil være i tvivl om, at der er ydet en professionel rådgivning, og at rådgiveren både moralsk og juridisk garanterer et vist fagligt niveau.³⁸

Visse grupper af erhvervsdrivende, der har rådgivning som speciale, vil dog ofte efter rådgivningen blive bedt om at assistere med udførelsen af den valgte løsning. Eksempelvis vil en advokat eller en juridisk rådgiver blive bedt om at udarbejde den kontrakt, der er blevet rådgivet omkring. Der vil både kunne opstå fejl i rådgivnings- og assistancedelen, og disse lader sig såvel praktisk som teoretisk afgrænse.³⁹ Dette udtrykkes allerede i definitionen af rådgivning:

“Ordet “rådgivning” er positivt ladet. Det peger i retning af, at den, der skal træffe en beslutning med mere eller mindre vidtgående konsekvenser, kan støtte sig til en person, som i kraft af særlig uddannelse og erfaring kan bistå med at tilvejebringe et fyldestgørende beslutningsgrundlag, herunder fremskaffe oplysninger, opstille handlingsalternativer og påpege konsekvenserne af givne valg, og (eventuelt) foretage en afvejning i lys af den rådsøgendes forudsatte eller tilkendegivne præferencer.”⁴⁰

Kerneområdet for rådgivningen er således en ydelse, der består af en tilpasset fagligt funderet information, der gives til modtageren, som herefter kan vælge et givent handlemønster på baggrund heraf. Herved kan rådgivningen afgrænses til den del af ydelsen, der foreligger, inden kunden træffer en beslutning om at disponere på baggrund heraf, og herefter kan det være op til rådgiveren at forestå eller medvirke til realisering af denne beslutning. Rådgiveren vil herefter blive til en form for fuldmægtig, der fører sin opdragsgivers beslutninger ud i livet. Denne rolle som fuldmægtig kan dog igen skifte, såfremt der opstår forhold, der ændrer ved de forudsætninger,

³⁶ Rådgivning, s. 12

³⁷ Rådgivning, s. 13

³⁸ Rådgivning, s. 14

³⁹ Rådgivning, s. 14f.

⁴⁰ Rådgivning, s. 15f.

som oprindeligt har ligget til grund for beslutningen. De ændrede forhold kan nødvendiggøre ændrede eller supplerende beslutninger fra klienten. Indenfor visse rådgivererhverv vil dette være en forpligtelse, eksempelvis for en advokat.⁴¹ For så vidt angår rådgivning, kan fejlen bestå i at advokaten eller den juridiske rådgiver overser en for modparten gunstig klausul i kontrakten, eller modsat at denne undlader at indføre en sådan gunstig klausul for klienten. I assistancedelen kan fejlen eksempelvis bestå i en forglemmelse af en fornøden tinglysning. I den juridiske vurdering af ansvaret kan der vælges flere tilgange, hvor den mest sædvanlige består i at medtage ansvaret for en eventuelt fejltagt rådgivning og en eventuelt fejlbehæftet assistance. En anden tilgang består i en sondring mellem rådgivnings- og assistancedelen, dog med en erkendelse af at der i visse tilfælde kan være tale om glidende overgang. En tredje tilgang består i en særskilt behandling af rådgivningen for sig, og assistancedelen for sig.⁴²

Den pædagogiske indsats, der påhviler en rådgiver at iagttage, er særligt relevant for selvbetjeningsløsninger, da disse ikke i alle tilfælde indeholder yderligere interaktion med kunden end eksempelvis udfyldelsen af rubrikker. Det skal derfor bemærkes, at der påhviler rådgiveren en pligt til at sikre sig, at indholdet og konsekvenserne af rådgivningen er forstået og modtageren deraf sikres mod at disponere u hensigtsmæssigt eller til skade for sig selv. Udgangspunktet er her, at der skal sikres en forståelse af situationen og mulighederne.⁴³ Selvbetjeningsløsninger beskæftiger sig blandt andet med oprettelsen af ægtepagter, og her findes en forpligtelse som den ovenfor anførte, hvilket kan udledes af dommen U.2004.242 V, hvor en advokatfuldmægtig blev pålagt erstatningsansvar for mangelfuld rådgivning. Den mangelfuld rådgivning vedrørte konsekvenserne for den valgte formueordning, samt mangel på rådgivning om alternative løsninger. Hvorvidt en selvbetjeningsløsning også er omfattet af denne pligt, og i så fald hvordan den opfylder denne pligt vil blive nærmere undersøgt i specialets kapitel 4.

For så vidt angår honoraret bemærkes, at et lavere honorar end sædvanligt for en given ydelse til dels må frakendes relevans for culpavurderingen. Denne metode kan antages anvendt til at levere en ringere ydelse, end der ellers må forventes af en erhvervsudøver inden for det pågældende område. Dog kan et lavere honorar ikke siges at være helt betydningsløst. Dette skyldes, at et manglende honorar dels kan være en indikator for at der er tale om en rådgivning, som ikke er inden for rådgiverens erhverv, og dels kan det i den konkrete sag underbygge en kontraktmæssig indskrænkning af opdraget.⁴⁴ Det er således sædvanligt, at der betales honorar for rådgivning. Råd der fremsættes i et professionelt miljø, må dog i udgangspunktet medføre ansvar for den rådgivende part, uanset om rådet er givet vederlagsfrit.⁴⁵ Dette behandles yderligere i kapitel 4.

Når en rådgivers eventuelle erstatningsansvar skal vurderes, danner den indgåede kontrakt rammen for de forventninger og pligter, parterne hver især har til hinanden. Herved kan aftalen danne en afgrænsning for rådgiverens erstatningsansvar. Det tab, som er påført klienten, må også som

⁴¹ Rådgivning, s. 15f.

⁴² Rådgivning, s. 15

⁴³ Rådgivning, s. 221

⁴⁴ Rådgivning, s. 164

⁴⁵ Moderne erstatningsret, s. 60

udgangspunkt være omfattet af den indgåede aftale. Selvom en given opgave indeholder flere elementer, der kan rådgives omkring, fører dette ikke nødvendigvis til en pligt for rådgiveren til at rådgive om disse elementer.⁴⁶ Hvad der er indeholdt i rådgiverens ydelse afhænger således af flere faktorer, eksempelvis opdraget og hvad der sædvanligvis hører under rådgiverens rådgivningsområde. I nogle tilfælde indeholder det pågældende rådgivningsområde dog nogle krav til, hvad der skal rådgives om. Disse krav kan følge erhvervsspecifikke krav til ydelsen, herunder regler om god skik. I culpavurderingen inddrages således både indholdet af aftalen samt de erhvervsspecifikke krav.⁴⁷ Som eksempel på aftalens betydning for culpavurderingen, bemærkes højesteretsdommen U 2003.1214 H, hvor en rådgivningschef fra et Landbrugscenter fandtes ansvarlig, da vedkommendes rådgivning havde ført til et resultat der stred mod lovgivning på området. Der forelå således ikke en kontraktmæssig korrekt levering fra rådgiverens side.⁴⁸ Her bemærkes at fejlen forelå i assistancedelen, hvor klientens beslutning blev ført ud i livet.

2.2.2.1. Lov om juridisk rådgivning

Formålet med lov nr. 419 af 9. maj 2005 om juridisk rådgivning (herefter benævnt LJR) er at give rådgivere, der ikke er advokater, mulighed for at reklamere med at de driver virksomhed med juridisk rådgivning. Gennemførelsen af dette skete ved en afvikling af forbuddet mod markedsføring af juridisk rådgivning, som fremgik af vinkelskriverloven. Vinkelskriverloven, der blev indført ved lov nr. 123 af 13. marts 1943, havde til formål at beskytte offentligheden mod at søge juridisk bistand hos ukvalificerede personer. Dog var loven ikke til hinder for at en rådgiver, uden de efter loven fornødne kvalifikationer, rent faktisk beskæftigede sig med juridisk bistand, blot at rådgiveren ikke måtte markedsføre sig hermed. Dette ansås for konkurrencebegrænsende, og blev derfor ophævet.⁴⁹ Da specialet beskæftiger sig med gældende ret, vil vinkelskriverloven ikke blive behandlet yderligere.

LJR finder anvendelse på enhver der i erhvervsmæssigt øjemed driver virksomhed af overvejende juridisk karakter, når modtageren hovedsageligt handler uden for sit erhverv. Af LJR's forarbejder angives, at juridisk bistand ikke kun omfatter rådgivningsydelser i snæver forstand, men også anden juridisk bistand i bred forstand, hvilket omfatter skriftlige og mundtlige anbefalinger samt vejledning om retsgrundlaget på bestemte områder og konsekvenser af den rådsøgendes valg. Herudover omfattes udfærdigelse eller udfyldelse af dokumenter, herunder juridisk bistand, hvor der ikke er knyttet egentligt juridisk rådgivning til ydelsen, men hvor ydelsen alene fremstår som en udarbejdelse af et dokument. Rådgivningen skal være ydet som led i rådgiverens erhvervsvirksomhed, hvilket indebærer at kunden betaler et vederlag for rådgivningen.⁵⁰

2.2.3 Advokatansvar

Advokatansvaret er rubriceret under professionsansvaret, og anvendes til at fastlægge ansvarsgrundlaget og normer til bedømmelsen af advokaters erstatningsansvar. Dette ansvar for forvoldelse af formueskader under udøvelse af advokatgerningen, bedømmes i dansk ret ud fra en

⁴⁶ Rådgivning, s. 146f.

⁴⁷ Rådgivning, s. 146f.

⁴⁸ Rådgivning, s.146

⁴⁹ Folketingstidende, 2005-06, tillæg A 1978, s. 1981

⁵⁰ Folketingstidende, 2005-06, tillæg A 1978, s. 1989-1990

særlig culpanorm.⁵¹ Advokatansvaret kan statueres ud fra advokatens culpøse adfærd, der kan knytte sig til såvel uagtsomme eller forsætlige handlinger som undladelser.⁵² Først og fremmest må forudsættes, at advokaten har påført klienten et formuetab som en følge af den udførte rådgivning, eksempelvis ved ekspeditioner, der er foretaget *'med mindre omhu og påpasselighed, end en god og ordentlig advokat normalt ville have gjort i et tilsvarende tilfælde.'*⁵³

I U.2015.2846/2 H tog Højesteret stilling til en advokats ansvar i forbindelse med berigtigelse af en ejendomshandel, hvor der var anvendt advokatforbehold. Højesteret udtalte, at advokaten havde tilsidesat sine forpligtelser som advokat ved ikke at have rekvireret sagens dokumenter og kontakten klienterne for at rådgive dem om købet, navnlig om betydningen af tilstandsrapporten og muligheden for at sikre sig mod tab. Det påhvilede advokaten at gøre dette, og da vedkommende gennemgik dokumenterne for sent, således at advokatforbeholdet ikke kunne gøres gældende over for sælgeren inden fristens udløb, havde advokaten handlet ansvarspådragende over for køberne, der kunne have opnået yderligere afslag i købesummen eller være trådt tilbage fra handlen og på baggrund heraf undvejet tab som følge af ulovlige elinstallationer. Dommen illustrerer en klassisk fejl i advokatens rådgivning, hvorved advokaten ved sin undladelse af at iagttage fristens udløb og muligheden for at gøre advokatforbeholdet gældende, bevirkede at klienterne pådrog sig et tab i erstatningsmæssig forstand. Den almindelige culpanorm for advokater udtrykkes således klart af dommen, idet advokaten afveg fra den faglige norm på det pågældende område og derved ikke agerede som en god og ordentlig advokat ville have gjort.

Det er herefter en grundlæggende betingelse, at der skal bestå et pligtforhold mellem advokaten og klienten. Dette pligtforhold kommer til udtryk i selve opdraget. Til opdraget medfølger retsvirkninger for både advokaten og klienten, uagtet om opdraget er etableret ved rettens beskikkelse, stiltiende eller ved udtrykkelig aftale. Som nævnt kan den culpøse adfærd knytte sig til både handlinger og undtagelser. Hvis advokaten eksempelvis negligerer at rådgive om væsentlige skatteretlige problemstillinger i forbindelse med selskabsretlig rådgivning til sin klient, kan advokaten blive erstatningsansvarlig, såfremt den manglende rådgivning er tæt knyttet til den faktisk ydede rådgivning.⁵⁴ Hvis advokaten derimod i sit opdrag over for klienten har defineret sit opdrag til rådgivning om X og således ikke Y, men det senere viser sig, at den manglende rådgivning om Y påfører klienten et tab, vil advokatens ansvar være lempet, idet rådgivning om Y var klart afgrænset fra opdraget.⁵⁵ Advokaten kan imidlertid ikke altid afgrænse sit opdrag definitivt på forhånd. Konkrete omstændigheder i en given sag kan bevirke, at advokaten er forpligtet til at rådgive om visse forhold, uanset om advokaten har gjort gældende, at opdraget ikke vedrører disse forhold. I U.2003.1679/2 H havde en advokat ikke rådgivet om sommerhuslovens §§ 1 og 9 i forbindelse med en berigtigelse af salg af anparter i et sommerhus. Salget blev senere fundet ugyldigt efter disse bestemmelser. Advokaten havde rådgivet om andre bestemmelser i

⁵¹ Advokaters erstatningsansvar, s. 49ff.

⁵² Advokatretten, s. 748

⁵³ Advokatansvaret, s. 13

⁵⁴ Advokatretten, s. 761

⁵⁵ Advokatretten, s. 754f.

sommerhusloven, ligesom advokaten havde gennemset salgsmaterialet. Højesteret fandt under disse omstændigheder, at rådgivning om §§ 1 og 9 tillige var en del af opdraget, og advokaten havde derfor handlet ansvarspådragende. En advokat kan dog undgå at blive ansvarlig i situationer, hvor dele af opdraget kræver specialistviden, som den givne advokat ikke besidder. Ifølge *Bryde Andersen*, kan advokaten i en sådan situation afgrænse sig fra ansvaret, såfremt advokaten sikrer sig, at klienten får rådgivningen fra anden side.⁵⁶

Advokaters erstatningsansvar reguleres ikke af særlige regler, men alene den objektiviserede culpanorm. Normen modificeres af en række forskellige forhold, herunder opdragets karakteristika, advokatens generelle pligter, typen af fejl og rådgivning, reglerne om god advokatskik med videre. Disse anvendes i ansvarsvurderingen over for advokaten.

Den professionsansvarsnorm, som finder anvendelse på advokaten og dennes virke, har en relativ karakter. Dette skyldes, at der ses tilfælde, hvor domstolene alene åbner op for en begrænset afvigelse fra den faglige norm på det pågældende område, før et ansvarsgrundlag kan statueres. På andre områder kan advokaten underkastes en lempeligere bedømmelse.⁵⁷ Dette behandles yderligere i kandidatspecialiets analyse. *Vinding Kruse* bemærker, at der ved fejlrådgivning om åbenlyse og klare retsforhold eller reelle ekspeditionsfejl bedømmes ud fra en streng ansvarsnorm.⁵⁸

Videre ses, at ansvarsbedømmelsen sker i medfør af en speciel, faglig målestok, som konkret kan defineres ud fra om advokaten, den sagkyndige, i en given sag har '*udvist den omhu og faglige dygtighed*', som en klient med rimelighed må kunne forvente af den pågældende advokat.⁵⁹ Advokatens ansvar kan skærpes alt efter karakteren af de i opdraget indeholdte opgaver. Videre kan ansvaret indskrænkes, når advokaten ved eksempelvis kontraktmæssige indskrænkninger har fraskrevet sig at rådgive om bestemte forhold.⁶⁰

2.2.3.1 De Advokatetiske Regler

De Advokatetiske Regler af 1. juli 2019, vedtaget på Advokatrådets møder den 7. februar og 11. april 2019 (herefter benævnt AER) kan som nævnt i de foregående afsnit i nogle tilfælde påvirke culpavurderingen i henhold til advokatansvaret. Der er tale om disciplinærregler, hvorefter Advokatrådet fører tilsyn med overholdelsen af disse regler. Advokatnævnet behandler klager vedrørende advokater og har desuden til opgave, at fastlægge indholdet af god advokatskik samt tildeling af disciplinære sanktioner efter retsplejelovens regler herom i kap. 15 b, jf. AER pkt. 2.2.

⁵⁶ Advokatretten s. 768

⁵⁷ Advokaters erstatningsansvar, s. 54

⁵⁸ Advokatansvaret, s. 18f.

⁵⁹ Advokatansvaret, s. 8

⁶⁰ Advokatretten, s. 761

For så vidt angår regelsættets anvendelsesområde fremgår af pkt. 4.1, at De Advokatetiske Regler finder anvendelse ved “...advokaters udøvelse af virksomhed under brug af advokattitlen i Danmark og ved danske advokaters udøvelse af sådan virksomhed i udlandet.”⁶¹

Regelsættet gælder endvidere for “... alle advokater, uanset om de udøver advokatvirksomhed eller er ansat i virksomheder eller organisationer, der ikke kan udøve advokatvirksomhed, jf. rpl. § 124.”⁶² Bestemmelserne i AER gælder således også for in-house advokater i erhvervsvirksomheder, når de anvender titlen. Reglerne gælder dog ikke i sammenhænge, der ikke kan betragtes som advokatvirksomhed.⁶³

Af særlig relevans i relation til AER er navnlig reglen om god advokatskik, som er nedfældet i RPL § 126, stk. 1. Generalklausulen indeholdt i bestemmelsen anfører, at advokater skal “*udvise en adfærd, der stemmer med god advokatskik.*”⁶⁴ Retsreglen udgør selve det fundament, hvorpå AER hviler. Der forekommer imidlertid ikke en entydig definition af begrebet god advokatskik. Almindeligvis ses sammenfald mellem Advokatnævnets og Advokatrådet anvendelse af normer indeholdt i begrebet, men der kan være variation i deres individuelle opfattelser heraf.⁶⁵ Videre kan fremhæves, at god advokatskik udgør en retsstandard, som tilsigter at fastlægge et moralkodeks inden for advokathvervet, hvorfor anvendelsen af begrebet inden for andre retsområder, herunder den erstatningsretlige ansvarsbedømmelse, beror på domstolspraksis.⁶⁶

3. Professionelle løsninger

Nærværende kapitel undersøger, hvorvidt advokaten eller rådgiveren kan ifalde erstatningsansvar over for klienten, såfremt deres juridiske bistand er mangelfuld eller forkert, med særligt fokus på i hvilket omfang anvendelsen af professionelle legal tech løsninger influerer retsstillingen. Det forudsættes, at der anvendes legal tech i form af en eller flere *professionelle løsninger* i rådgivningen. Endvidere forudsættes det, at der i det hele taget foreligger et klient-rådgiver forhold. Kapitlet lægger samtidig til grund, at klienten har lidt et tab i erstatningsmæssig forstand, hvorved den første af de erstatningsretlige betingelser er opfyldt. Som anført i afgrænsningen tages der ikke stilling til de øvrige erstatningsbetingelser udover ansvarsgrundlaget. Herved søges således at fastlægge gældende ret for det erstatningsmæssige ansvar gældende for henholdsvis traditionelle advokater og juridiske rådgivere.

Såfremt rådgiveren eller advokaten har handlet ansvarspådragende, foreligger der som udgangspunkt et ansvar. Dette kan statueres og bedømmes ud fra en række forskellige ansvarsnormer. Som anført i kandidatspecialiets afsnit 2.2.1, forefindes variationer i culpabedømmelsen afhængigt af det givne område. Dette omhandler navnlig rådgiveransvaret, herunder nærmere bestemt advokatansvaret. På baggrund heraf må analysen i dette kapitel opdeles

⁶¹ De Advokatetiske Regler, pkt. 4.1

⁶² De Advokatetiske Regler kommenteret, s. 13

⁶³ De Advokatetiske Regler kommenteret, s. 39

⁶⁴ Retsplejelovens § 126, stk. 1

⁶⁵ Advokaters erstatningsansvar, s. 73

⁶⁶ Advokatansvaret, s. 13

i advokaters og juridiske rådgiveres ansvar, hvorved indholdet af culpanormen for de respektive områder søges klarlagt. Afsnittet vil så vidt muligt behandle de elementer i rådgiveransvaret, hvor professionelle løsninger kan tænkes at indgå. Først og fremmest analyseres rådgiveransvaret for henholdsvis advokaten og den juridiske rådgiver i relation til problemstillinger vedrørende legal tech.

3.1. Advokaters erstatningsansvar

I det følgende udformes en systematisk undersøgelse af advokaters erstatningsansvar for mangelfuld eller forkert juridisk bistand ved anvendelse af professionelle løsninger. Der vil således først analyseres på den allerede gældende retsstilling, hvorefter det løbende vil analyseres om anvendelsen af en professionel løsning kan influere på denne retsstilling.

Det bemærkes, at der endnu ikke er retspraksis der behandler advokatansvaret ved anvendelse af professionelle løsninger, hvorfor undersøgelsen af indholdet af normen må bero på den mest relevante retspraksis til belysning af normer gældende for advokaters virke. Det må således undersøges, hvorledes advokaters erstatningsansvar udspringer af retspraksis.

Der bør skeles til advokatens løsning af opgaven, herunder hvilke redskaber der vælges ibrugtaget under processen. Ved vurderingen af hvilken fremgangsmåde og/eller hvilket værktøj, der er passende i den givne sag, vil der skulle foretages en detailgennemgang af de enkelte rets- og forretningsområder, som advokaten beskæftiger sig med i sit daglige virke. Dette sker navnlig med henblik på at finde frem til, hvilke konkrete pligter advokaten underlægges i de forskellige tilfældegrupper. Spørgsmålet er herefter, om advokaten har valgfrihed i løsningen af den stillede opgave i forhold til metoden. *Vinding Kruse* anfører herom, at ekspeditionen bør søges gennemført efter den på sagsområdet sædvanlige fremgangsmåde. Hvis advokaten grundet betragtninger om hensigtsmæssighed ønsker at ændre fremgangsmåden i udførelsen af opdraget, skal klienten samtykke hertil såfremt sagens risikoprofil derved øges.⁶⁷ Det må i tilknytning hertil antages, at der på en række sagsområder er normer for, hvorledes og med hvilke metoder en sag løses. Eksempelvis antages det at være sædvanlig praksis, at advokaten ved berigtigelsen af en ejendomshandel gennemgår købsaftalen, bilag, finansiering samt gennemser BBR-registret og tinglysningsmæssige forhold. Der foretages desuden ekspeditioner i form af fremsendelse af skøde til tinglysning og berigtigelse af gældsovertagelsen.⁶⁸ Endvidere vil udfærdigelsen af et testamente oftest ske med baggrund i et paradigme, som ved advokatens hænder og viden tilrettes i overensstemmelse med klientens ønsker om blandt andet arvens procentmæssige fordeling. Bistand om testamentariske dispositioner kræver overordnet, at advokaten sikrer, at testators vilje imødekommes.⁶⁹ Det ligger således nogenlunde fast, hvilke skridt advokaten almindeligvis skal tage inden for visse sagsområder.

⁶⁷ Advokatansvaret, s. 20

⁶⁸ Advokaters erstatningsansvar, s. 131 og 160

⁶⁹ Advokaters erstatningsansvar, s. 256-258

Valgfriheden i advokatens ydelse kan i visse situationer modificeres. I U.1985.489 H statuerede Højesteret advokatansvar, idet advokaten i forbindelse med bistand med behandling af dødsboet efter to søstres mor, ydede rådgivning der kunne have været mere optimal. Det primære aktiv i boet var en landbrugsejendom, som den ene søster skulle overtage. Advokaten udfærdigede herefter straks et skøde til søsteren, men det viste sig senere, at beskatningen af ejendommen kunne have været undgået, såfremt advokaten i stedet havde valgt den fremgangsmåde, hvor søstre succederede i moderens skatteretlige stilling med halvdelen hver og derefter ladet den ene søster overdrage sin halvdel til den anden søster. Sagen blev anlagt med påstand om, at advokaten havde ydet mangelfuld rådgivning ved ikke at have oplyst om denne skattemæssige mulighed. Højesteret fandt, at advokaten havde en selvstændig forpligtelse i medfør af opdraget til at rådgive arvingerne om den skattemæssigt mest fordelagtige fremgangsmåde. Den mest optimale fremgangsmåde blev imidlertid vurderet til ikke at have haft en sådan udbredelse blandt advokater i almindelighed, at advokaten burde have været bekendt hermed. Der må i kraft af præjudikatværdien af Højesteretsdomme og mangel på præcedens i anden retning, kunne antages at valget af fremgangsmåde også bedømmes ud fra, om måden er udbredt og kendt i advokat kredse, hvilket i høj grad vil influere advokaters retsstilling i valget af fremgangsmåde i deres bistand. Dommen illustrerer således, at selvom bistanden ikke var optimal, var den mest gunstige fremgangsmåde ikke tilstrækkeligt kendt i advokat kredse til, at den ydede bistand var erstatningspådragende for advokaten. Der må således kunne udledes, at advokaten har en høj grad af valgfrihed, såfremt der ikke foreligger nogen almindelig fremgangsmåde inden for en given opgave. Det må dog bemærkes, at såfremt der benyttes en anden fremgangsmåde end den almindeligt kendte, er det selvsagt en forudsætning for, at der kan statueres erstatningsansvar, at den almindeligt kendte fremgangsmåde havde resulteret i et mere optimalt resultat for klienten.

I advokatbranchen anvendes til tider paradigmer til løsningen af visse opgaver. Dette sker oftest i opgaver, hvis karakter ikke er af stor kompleksitet. Selvom advokaten i høj grad har valgfrihed med hensyn til, hvordan denne vælger at løse en given opgave, kan advokaten imidlertid ikke blot anvende resultatet af løsningen ukritisk. Dette gælder tillige i sager, der traditionelt løses på baggrund af paradigmer. Dette ses blandt andet illustreret i U.2007.569 V, hvor advokaten A havde begæret en fast ejendom afhændet på tvangsauktion for et realkreditinstitut, og forinden indhentede oplysninger om hæftende restancer på ejendommen. A udfærdigede i den forbindelse auktionsvilkår. Senere blev ejendommen overtaget af K på tvangsauktion, som på baggrund af at en restance under et givent punkt i auktionsvilkårene udgjorde et større beløb end oplyst heri, anlagde en erstatningssag mod A. Dette skyldes, at der var tale om acontoafregning fra vandværket, og at den i vilkårene oplyste restance var foreløbig. A forklarede, at der i sagen var anvendt samme grundlæggende auktionsvilkår, som altid blev brugt under de adskillige tvangsauktionssager, A gennem en årrække havde behandlet for realkreditinstituttet. A forklarede videre, at forbeholdet i vilkårene om restancerne størrelse var tilstrækkeligt klart, idet det var præciseret, at yderligere oplysninger ikke havde kunnet fremskaffes. Landsretten stadfæstede byrettens dom og anførte, at A klart havde tilsidesat sine pligter som advokat for auktionsrekvirenten ved ikke udtrykkeligt i auktionsvilkårene at have fremhævet forbeholdet i opgørelsen fra vandværket. Dette skyldes, at opgørelsen af restance under punkt nr. 5 om

vandafgifter var foreløbig, da den var baseret på acontoafregning, hvorfor der kunne være afvigelser. A's forbehold i vilkårene var således ikke tilstrækkelig konkret. Sagen behandlede således den situation, hvor en advokat anvendte et paradigme til auktionsvilkårene. Da A ikke havde tilrettet auktionsvilkårene i overensstemmelse med brevet fra vandværket og således ikke havde anført at opgørelsen over restance var foreløbig, havde advokaten ikke opfyldt sine pligter som advokat inden for sagsområdet. Hvis en advokat anvender en professionel løsning, må denne ligeledes ikke ukritisk kunne indrette sig på, at den leverede bistand er korrekt. Advokaten må herudover heller ikke kunne undskylde sig med at have anvendt den professionelle løsning, og derfor ikke have haft grund til at tro, at resultatet ikke var det optimale.

Advokaten har som udgangspunkt i sit opdrag valgfrihed for så vidt angår metodevalg og valg af fremgangsmåde til løsning af den stillede opgave. Denne valgfrihed vil undertiden blive begrænset og/eller indskrænket ud fra, hvad der er sædvanligt inden for et givent sagsområde, og hvad der har vundet udbredelse og således er kendt i advokatkredse.⁷⁰ *Ulfbeck* anfører i relation hertil, at når det er fastlagt hvilken type opgave der skal udføres, forekommer der grænser for, hvor frit løsningen af opgaven kan aftales. Dette kommer til udtryk i det udgangspunkt, at advokaten ikke kan afgrænse sig væk fra pligter, der er i professionens og/eller sagstypens kerneområde.⁷¹ I medfør af dommene findes det nærliggende, at det er advokaten, der er ansvarlig i tilfælde af at den professionelle løsnings output er fejlagtig. Dette gælder uanset om der er tale om en teknisk fejl eller fejl ved datainput til løsningen. At en professionel løsning begår fejl i sin løsning af en given opgave, må i sagens natur betragtes som om det var advokaten, der begik en fejl og dermed ydede forkert bistand. Advokaten vil således være forpligtet til i et vist omfang at gennemgå det output og hermed den leverede bistand, en professionel løsning frembringer for at sikre at rådgivningen til klienten er korrekt og tilpasset specifikt til klienten.

3.2. Modifikationer til advokaters erstatningsansvar

Der må herefter undersøges, hvorledes professionsansvarsnormen for advokater modificeres af forskellige forhold. Der forefindes momenter, som domstolene bringer i anvendelse ved bedømmelsen af advokaters ansvar. Sådanne momenter angår eksempelvis indsats- og resultatforpligtelser, klare og uklare retsforhold, retsstandarden god advokatskik i RPL § 126, stk. 1, specialist- og generalistbetegnelsen og klientens berettigede forventninger.

3.2.1. Indsats- og resultatforpligtelser

Som tidligere omtalt i afsnit 2.2.3. om advokatansvaret, skal advokaten bedømmes efter en speciel, faglig målestok. Denne målestok kan konkretiseres ud fra, om en sagkyndig advokat i en given sag har udvist den omhu og faglige dygtighed, som en klient med rimelighed må kunne forvente af den pågældende advokat. Culpanormen kan basere sig på, hvorvidt det er tale om en *resultat- eller indsatsforpligtelse*. Eksemplet på testamentarisk bistand som beskrevet i afsnit 3.1., udtrykker den klassiske *resultatforpligtelse*, idet advokaten skal udarbejde et testamente, der sikrer at testators vilje opnås. Der søges dermed et konkret resultat. Det samme må gøre sig gældende ved

⁷⁰ Advokatansvaret, s. 20

⁷¹ Erstatningsretlige grænseområder, s. 62f.

ekspeditionsopgaver såsom tinglysning. Såfremt det ønskede resultat ikke opnås, er det antagelsen, at der gælder et præsumptionsansvar. Det påhviler her klienten at bevise, at der ikke er præsteret en korrekt ydelse, hvorefter advokaten må bevise, at dette ikke kan tilregnes advokaten selv eller nogen, vedkommende har ansvaret for.⁷² Heroverfor kan advokaten i visse tilfælde alene være forpligtet til at præstere en vis indsats, hvor et bestemt resultat ikke på forhånd kan garanteres. Dette kaldes en *indsatsforpligtelse*. Når advokatens opgave indbefatter en forpligtelse om at præstere en vis indsats, skal klienten således i tilfælde af fejl fra advokatens side løfte beviset for, at den pågældende advokat ikke har handlet i overensstemmelse med den alment gældende faglige målestok; *den gode, ordentlige professionelle bistand*.⁷³ Denne målestok udledes af sædvaner inden for branchen og det konkrete retsområde.⁷⁴

For så vidt angår anvendelsen af professionelle legal tech løsninger i advokatens arbejde, må det lægges til grund, at sådanne løsninger kan indgå i begge typer af forpligtelser. I forhold til resultatforpligtelsen kan navnlig tænkes, at præstationen af et resultat, eksempelvis indgivelse af konkursbegæring, kan gennemføres ved hjælp af en professionel løsning. Samtidig kan en advokat i udførelsen af bistand i form af en indsatsforpligtelse, anvende en professionel løsning til informationssøgning, dokumentgenerering med videre. Der forefindes således ingenlunde en ændring af de klassiske begreber om resultatforpligtelse og indsatsforpligtelse, når legal tech i form af en professionel løsning bliver en del af ligningen. Dette må navnlig henføres til, at professionelle løsninger indgår i advokatens bistand som en metode til at præstere en indsats eller et konkret resultat.

3.2.2. Klare og uklare retsforhold

I forhold til at definere klare retsforhold, må der være tale om simple retsspørgsmål. *Vinding Kruse* anfører at klare retsforhold er *“...retsspørgsmål, hvis besvarelse ingen omhyggelig jurist vil nære nogen rimelig tvivl om.”*⁷⁵ Dette kan eksempelvis være betydningen af hæftelse i et personselskab over for et kapitalselskab eller fordelingen af tvangsarv til en livsarving. Det bemærkes at det i litteraturen har vundet tilslutning, at der gælder en streng norm i de tilfælde, hvor advokaten rådgiver fejlagtigt om klare retsforhold.⁷⁶ I relation til klare retsforhold gælder der er en formodning for, at der er handlingen er culpøs når det korrekte svar i henhold til den juridiske bistand ikke er præsteret. Normen kan betegnes som værende et præsumptionsansvar, som advokaten utvivlsomt er underlagt.⁷⁷ Dette præsumptionsansvar må i visse tilfælde kunne tolkes som grænsende til et objektivt ansvar, navnlig i tilfælde af overskridelsen af eksempelvis en frist, som advokaten formentligt vil have meget svært ved at undgå at ifalde ansvar for.⁷⁸ Dog må det bemærkes, at der hverken i litteraturen eller i retspraksis er holdepunkter for at hævde at der eksisterer et rent objektivt ansvar inden for advokatansvaret.

⁷² Erstatningsretlige grænseområder, s. 34f

⁷³ God skik for juridisk rådgivning, s. 116f.

⁷⁴ Lærebog i obligationsret I, s. 44f.

⁷⁵ Advokatansvaret, s. 18

⁷⁶ Advokatens erstatningsansvar, s. 54

⁷⁷ Erstatningsretlige grænseområder, s. 72

⁷⁸ Erstatningsretlige grænseområder, s. 72f.

I U.2003.1679/2H fandt Højesteret en advokat erstatningsansvarlig i forbindelse med sin bistand ydet til en sælger af et investerings-sommerhus. Sælgeren led et tab, da denne skulle friholde køberne af sommerhuset for deres tab, grundet at sommerhuset ikke kunne udlejes i det omfang, der var en forudsætning for handlens gennemførelse. Dette skyldtes, at udlejning ville være stridende mod sommerhuslovens § 1, stk. 1, nr. 1. Sælgerens tab pålagde Højesteret advokaten at skulle afholde. Højesteret lagde i dommen vægt på, at udlejning ikke ville kunne finde sted, hvilket kunne konstateres ved en sammenholdelse af samarbejdsaftalen med lovgrundlaget. Derfor var der tale om en så klar retsregel, at advokaten havde handlet ansvarspådragende ved ikke i sin bistand at rådgive sælgeren om den risiko for ugyldighed, der fremstod grundet en forudsætning om erhvervsmæssig udlejning. Det må således antages, at det til en vis grad er nemmere at ifalde erstatningsansvar som advokat, hvis vedkommende yder fejlrådgivning om klare retsregler eller begår klare advokatfejl i øvrigt, hvis besvarelse advokater i branchen ikke ville have nogen rimelig tvivl om. Dette må gælde uagtet om der indgår en professionel løsning i advokatens bistand.

For så vidt angår uklare retsforhold, må der fremkomme vanskeligheder ved anvendelsen af culpanormen for advokater i forhold til tvivlsomme og/eller usikre retsforhold. Det er således det modsatte tilfælde end klare retsforhold, hvor der oftest er en almen og fast retsopfattelse af et givent retsspørgsmål. For at der er tale om et uklart retsforhold, må der objektivt foreligge et tvivlsomt retsspørgsmål. *Vinding Kruse* fremhæver, at advokaten næppe kan siges at have handlet culpøst, når vedkommende har foretaget et fejlskøn ud fra et uklart og tvivlsomt retsspørgsmål, forudsat at advokaten har baseret sine undersøgelser herom på en grundig gennemgang af lovforarbejder, retspraksis og retslitteratur og i øvrigt ikke afviger fra den almindelige retskildelære.⁷⁹ Det uklare retsforhold må tolkes som et mildt culpaansvar gældende over for den enkelte advokat, der yder juridisk bistand om et sådant uklart retsspørgsmål.⁸⁰

I U.1946.205 Ø udtalte Østre Landsret i et søgsmål mod en advokat i forbindelse med dennes repræsentation af en sælger af fast ejendom, at ”*den af sagsøgeren påberåbte retspraksis ikke kan antages at have en sådan klarhed som af sagsøgeren hævdede.*”. Hermed var den foreliggende retspraksis vedrørende det givne retsspørgsmål ikke tilstrækkelig klar til, at advokaten ved førelse af sælgerens sag med sikkerhed havde opnået et andet resultat, såfremt sagen var blevet ført ved domstolene i stedet for indgåelsen af et forlig mellem parterne. I forhold til det ovenfor nævnte om advokaters fejlskøn, må inddrages Østre Landsrets reference i SB 1939 A.75, hvor det i præmisserne er anført:

*“Uanset om det af de sagsøgte hævdede synspunkt måtte findes at være det rette for afgørelsen af det omhandlede spørgsmål, har dette dog været af en så tvivlsom karakter, at et eventuelt fejlskøn i så henseende ikke ville kunne pådrage sagsøgeren erstatningspligt.”*⁸¹

⁷⁹ Advokatansvar, s. 54

⁸⁰ Erstatningsretlige grænseområder, s. 73

⁸¹ Østre Landsrets reference i SB 1939 A.75

Selvom det synes at være tilfældet, at advokaten næppe vil kunne pådrage sig erstatningsansvar ved uklare retsspørgsmål, såfremt vedkommende har foretaget forsvarlige undersøgelser, var dette ikke tilfældet i U.1958.968 Ø. I sagen skulle en ægtepagt vedrørende ægtefællers formueforhold godkendes af overøvrigheden, den daværende myndighed på området. Dette var på tidspunktet i sig selv et omtvistet og tvivlsomt retsspørgsmål, men da advokaten ikke i sin bistand oplyste herom, fandt Retten at advokaten som juridisk konsulent og advokat for sagsøgeren ikke havde udvist den omhu, der fordredes, ved at undlade at søge ægtepagten bekræftet. Det måtte påhvile advokaten, at oplyse klienten om de i sagen fremtrædende risici. Uklare og tvivlsomme retsspørgsmål må udgøre en problematik i advokatens anvendelse af en professionel løsning, idet løsningen ikke i en enhver situation kan forventes at kunne foretage de skøn, der typisk relaterer sig til de uklare retsspørgsmål. Dette kan frembyde risiko for, at advokaten yder forkert eller mangelfuld rådgivning, når denne baserer rådgivningen på den professionelle løsning. Ydermere må der være et videre spænd i forhold til advokatens valg af fremgangsmåde, når der er tale om uklare retsforhold, altså hvor både metoden og løsningen ikke har vundet udbredelse i advokat kredse og der desuden måske tillige er uenighed og dermed ikke konsensus om en given retstilstand inden for et givent område. Dette anses særligt relevant i forhold til advokaters til- eller fravalg af en professionel løsning, som et redskab i løsningen af en opgave eller yde juridisk bistand.

For så vidt angår uklare retsforhold er det vigtigt at sondre mellem retsspørgsmål, hvor spørgsmål er uklart som følge af at det endnu ikke har været prøvet ved domstolene, og retsspørgsmål, hvor fortolkningen af allerede eksisterende retspraksis og lovgivning blot er vanskelig at foretage. I sidste tilfælde anfører *Gomard*, at domstolene anlægger en tendens til at pålægge eksempelvis revisorer og advokater, der rådgiver om komplicerede skatteretlige spørgsmål, ansvar for fejl, der skyldes misforståelse af eller ukendskab til regler.⁸² *Samuelson og Søgaard* anfører imidlertid modsat, at advokaten i sådanne situationer bør bedømmes efter en mildere standard.⁸³

3.2.3. God advokatskik

Som anført i kandidatspecialets afsnit 2.2.3.1 om AER, bruges retsstandarden god advokatskik særligt til at dirigere culpabedømmelsen af advokaters adfærd og/eller undladelser. *Gomard* anfører, at god skik-regler ikke er ensbetydende med et ubetinget ansvar for den part, der er underlagt sådanne retsstandarder. Ansvar i medfør af den almindelige erstatningsregel har udgangspunkt i en samlet vurdering af, om advokaten har handlet uforsvarligt. Fastlæggelsen af om advokaten har handlet i overensstemmelse med eller tilsidesat god advokatskik, udgør blot et pejlemærke til udfyldning og specificering af culpastandarden.⁸⁴

Bryde Andersen fremhæver på linje med *Gomard*, at det forhold, at en advokat overtræder reglerne om god advokatskik, jf. RPL § 126, stk. 1, ikke i sig selv kan bevirke, at advokaten har handlet

⁸² Moderne erstatningsret, s. 61

⁸³ Rådgiveransvar, s. 91

⁸⁴ Moderne erstatningsret, s. 64

ansvarspådragende.⁸⁵ Omvendt er det ej heller således, at blot advokaten har handlet ansvarspådragende, så er disciplinæransvaret i god advokatskik overtrådt.⁸⁶ Sml. heroverfor *Birkegård*, som muligvis ikke er enig i *Bryde Andersens* udlægning, idet *Birkegård* fremhæver at det kan være ensbetydende med overtrædelse af disciplinæransvaret, når god advokatskik ikke er overholdt.⁸⁷ *Halling-Overgaard* anfører, at det er en forudsætning for at kunne statuere culpa, at advokaten har handlet i strid med god advokatskik. Dette baseres på to Højesteretsafgørelser, U.1978.855 H og U.2002.1444 H, som dog omhandler god revisor-skik. Ifølge *Halling-Overgaard* kan principperne fra disse afgørelser bruges tilsvarende på god advokatskik.⁸⁸ Der forefindes imidlertid ingen retspraksis, der viser, at dette skulle være tilfældet for så vidt angår god advokatskik. Det kan således ikke siges med sikkerhed, hvorvidt betragtningen er korrekt. *Ulfbeck* anfører i forlængelse heraf, at der gælder et præsumptionsansvar, såfremt god advokatskik er overtrådt.⁸⁹ Her ledes til spørgsmålet, om hvorvidt der er nogen forskel på vurderingen af god advokatskik og culpavurderingen. *Langsted* anfører at der ingen forskel er, udover de etiske krav der fremgår af god advokatskik. Dog er der ikke er enighed herom, da *Vinding Kruse* anfører at der normalt kræves forsæt til af overtrædelsen af god advokatskik.⁹⁰ Ifølge *Langsted* er dette næppe korrekt.⁹¹ Dette kandidatspeciale vil imidlertid ikke indgå i en mere dybdegående diskussion af denne uenighed i teorien, men alene skitsere betydningen af god advokatskik i relation til culpavurderingen. Hertil må siges, at vurderingen af, om en advokat har overtrådt god advokatskik, er en kompetence, der henhører under Advokatnævnet.

Overtrædelsen af god advokatskik kan imidlertid ex officio indgå som et væsentligt element i ansvarsbedømmelsen, ligesom der i en situation, hvor tab hos klienten i kombination med advokatens manglende efterlevelse af god advokatskik, kan være formodning for erstatningsansvar.⁹² Dette kommer navnlig til udtryk i det faktum, at der i retssager vedrørende advokaters erstatningsansvar, ofte indhentes responsa fra Advokatrådet om, hvorvidt advokatens adfærd er modstridende god advokatskik.⁹³ Advokatrådets Responsumudvalg foretager i sådanne tilfælde en vurdering af, om advokatens adfærd er i overensstemmelse med de retsregler, normer og kutyper, der er gældende inden for begrebet om god advokatskik.⁹⁴ Endvidere fandt Landsretten det i afgørelsen U.2004.1153 V ikke dokumenteret, at rådgivning fra en advokat var ansvarspådragende, idet der ikke var indhentet et sådant responsa. Landsretten udtalte:

''at sælgeren (sagsøger) ikke gennem indhentelse af en udtalelse fra Advokatnævnets Responsumudvalg har godtgjort, at sælgers advokat - for at opfylde kravene til god advokatskik -

⁸⁵ Advokatretten, s. 751

⁸⁶ Advokaters erstatningsansvar, s. 73

⁸⁷ Advokaten, 201, 2000, nr. 2, s. 25

⁸⁸ Advokaters erstatningsansvar, s. 92

⁸⁹ Erstatningsretlige grænseområder, s. 61

⁹⁰ Advokatansvaret, s. 13f.

⁹¹ Rådgivning, s. 320

⁹² Advokatansvaret, s. 13

⁹³ Advokaters erstatningsansvar, 3. udg, s. 31f.

⁹⁴ Erstatningsretlige grænseområder, s. 61

*generelt skal rådgive om betydningen af, at handelsdokumenterne ikke underskrives inden overtagelsesdagen.*⁹⁵

I U.2005.45 V kendte Vestre Landsret en advokat erstatningsansvarlig for manglende undersøgelse af det nærmere indhold af en servitut om færdselsret, da advokaten var bekendt med at grunden skulle bebygges, hvorfor klienten led et tab. Landsretten afsagde dom i overensstemmelse med Responsumudvalgets vurdering, idet de kom frem til at advokaten havde handlet i strid med god advokatskik ved ikke at undersøge vejretten.

Der foreligger utallige domme, der statuerer overtrædelse af god advokatskik, og/eller hvor Responsumudvalgets vurderer, at god skik-reglen er overtrådt, hvorfor Retten pålægger advokaten erstatningsansvar. Det er således et særdeles stærkt moment, der ofte indgår i ansvarsbedømmelsen af advokater, der har ydet fejlagtig eller mangelfuld bistand. På baggrund heraf må en advokat, der anvender en professionel løsning ligeledes underkastes en vurdering fra Advokatrådets Responsumudvalg om, hvorvidt advokatens adfærd opfylder normerne i god advokatskik. Inden for den nærmeste fremtid antages det således ikke utænkeligt, at et en advokats brug af legal tech i form af en professionel løsning vil indgå i et responsum, hvori det behandles om hvorvidt advokaten har handlet med den fornødne faglighed og som en god, ordentlig advokat ville have gjort i et tilsvarende tilfælde, ved anvendelsen af en professionel løsning.

3.2.4. Specialist- og generalistbetragtninger

Det er grundlæggende inden for advokatansvaret, at enhver advokat i en culpavurdering sammenlignes med en god og ordentlig advokat, der udviser en vis grad af faglighed, omhu og agtpågivenhed. Imidlertid forekommer andre betragtninger om, med hvem og hvorledes en advokat skal sammenlignes ud fra vedkommendes adfærd.

Som nævnt er der forskellige forhold af betydning for ansvarsvurderingen af advokatansvaret. Et af disse forhold er *specialist- og generalistbetegnelsen*. Der har i teorien på området været uenighed om inddragelsen af advokaters arbejdsområde og stillingsbetegnelse i ansvarsbedømmelsen, men *Halling-Overgaard* anfører, at det forekommer nærliggende at domstolene inddrager sådanne overvejelser i culpavurderingen, navnlig i relation til advokater, der udbyder specialiserede ydelser.⁹⁶ Fremdeles vil der kunne skabes en berettiget forventning hos en klient om, at sådanne ydelser beror på særlige kvalifikationer. I den forbindelse kan det virke naturligt, at specialistadvokaten inden for et specifikt område alt andet lige indestår med mere kvalificeret viden herom end generalisten, der berører en mangfoldighed af retsområder.⁹⁷ Der må dog sondres mellem den situation, hvor advokaten markedsfører sig som specialist og de tilfælde, hvor advokaten har ry for eller er specialiseret på et givent område. *Vinding Kruse* anfører modsat *Halling-Overgaard*, at der må afvises at gælde specialistmålestokke, som indeholder en skærpelse

⁹⁵ U.2004.1153 V

⁹⁶ Advokaters erstatningsansvar, s. 57-59

⁹⁷ Advokaters erstatningsansvar, s. 57f.

af ansvarsbedømmelsen af specialister.⁹⁸ Som tillæg hertil afviser *Samuelson og Søgaard*, at ‘... der gælder specialismålestokke, i den forstand, at en ikke-skatteretskyndig advokat skal undergives en lempeligere vurdering end skatteretsadvokaten.’⁹⁹ Sml. heroverfor *Bryde Andersen* som ligesom *Halling-Overgaard* mener, at en advokat, der fremstår over for klienten som specialist indenfor et specifikt retsområde, i højere grad må være forpligtet til at have et indgående kendskab til dette retsområdes regler.¹⁰⁰ *Ulfbeck* antager på linje med *Halling-Overgaard*, at der i et vist omfang gælder en særlig standard for advokater, der har specialiseret sig indenfor et specifikt retsområde. *Ulfbeck* anfører videre, at decideret markedsføring som specialist bevirker, at der anvendes en strengere bedømmelse over for den givne advokat.¹⁰¹ *Langsted* mener i overensstemmelse med *Halling-Overgaard* og *Ulfbeck*, at det forhold, at en advokat markedsfører sig som specialist, kan bevirke, at der opstår en særligt streng norm. Dog anfører *Langsted* ligeledes, at der må udvises påpasselighed med at pålægge en strengere norm i de situationer, hvor advokaten blot har dygtiggjort sig inden for et specifikt retsområde, men ikke decideret markedsfører sig som sådan.¹⁰² *Verner* anfører, at anerkendelsen af, at der eksisterer specialistanormer har som resultat, at der stilles strengere professionelle krav til specialisten inden for dennes speciale end over for generalisten inden for samme retsområde.¹⁰³ *Verner* fremhæver tysk ret, idet der her er etableret en ordening til anerkendelse af specialister, hvorigennem der tildeles officielle specialisttitler. *Verner* mener dog, at der gælder specialismålestokke uden en sådan specialistanerkendelsesordening i de tilfælde, hvor advokaten er bekendt med, at klienten alene har antaget advokaten på grund af at vedkommende er kendt som specialist på det område, hvor klienten har brug for bistand.¹⁰⁴

På baggrund af ovenstående er det naturligt at komme frem til, at der i litteraturen er større tilslutning til, at der gælder specialismålestokke, end det modsatte. Det ses ligeledes, at såfremt en advokat markedsfører sig som specialist, må vedkommende tåle at blive sammenlignet med en specialist. Der forefindes ikke retspraksis eller kendelser fra Advokatnævnet, der behandler en sag hvori omdrejningspunktet er, om der gælder specialismålestokke. Det henstår således med en vis usikkerhed, at sådanne normer gælder, uagtet det er beskrevet i retslitteraturen, da dette ikke har samme høje retskildemæssige værdi som retspraksis.¹⁰⁵ Der er en række argumenter, der taler for, at advokaten underlægges sådanne målestokke, men dette kan ikke endeligt slutes før der foreligger praksis på området, der statuerer en eventuelt skærpet culpavurdering over for en specialistadvokat.

Specialismålestokke kan tænkes særligt relevante i forhold til professionel løsninger i de tilfælde, hvor en generalistadvokat anvender en professionel løsning, der er udviklet af specialister og/eller markedsføres som en specialisløsning. Det er nærliggende at stille spørgsmålet, om en generalist

⁹⁸ Advokatansvaret, s. 27

⁹⁹ Rådgiveransvaret, s. 87

¹⁰⁰ Advokatretten s. 765

¹⁰¹ Erstatningsretlige grænseområder, s. 61f.

¹⁰² Rådgivning, s. 382f.

¹⁰³ Samvirkende advokater, s. 15

¹⁰⁴ Samvirkende advokater, s. 15-18

¹⁰⁵ Retsvidenskabsteori, s. 374

således erstatningsmæssigt vurderes som en specialist, når den pågældende advokat anvender den type professionelle løsning. Ifølge *Halling-Overgaard, Ulfbeck og Langsted*, bevirker markedsføringen af sig selv og sine ydelser som specialist, at der kan opstå en strengere norm, som vedkommende derefter bedømmes ud fra. Det taget i betragtning, må en generalist der markedsfører sig med ydelser, der er specialiserede og/eller udviklet af specialister, underkastes en ansvarsbedømmelsen med udgangspunkt i dét, den faglighed og de kompetencer, de har solgt sig selv på til klienten. Hvis generalisten blot anvender en specialisløsning uden at reklamere sig med denne, kan det næppe være tilfældet at denne skal bedømmes ud fra specialismålestokke. Dette kan imidlertid ikke slutes endeligt, når der ikke foreligger retspraksis til fortolkningsbidrag. Endvidere kan det næppe tænkes at det teoretiske udgangspunkt om specialismålestokke for specialister ændres, når en specialist i sin fremgangsmåde vælger at anvende en professionel løsning til at yde specialistbistand til en klient.

Det er på baggrund af ovenstående ikke selvsagt, at en væsentlig grad af specialisering er udslagsgivende i en vurdering af, om der er handlet culpøst. Det er ej heller selvsagt, at specialistbetegnelsen medfører en skærpet culpanorm for dem, der reelt er specialister samt dem, der markedsfører sig som specialist inden for nærmere bestemte områder. Det må forekomme nærliggende, at hvis en advokat sælger advokatbistanden som specialist, må klienten have rimelige forventninger til, at den bistand advokaten yder, er stemmende med advokatens specificering af ydelsen som specialiseret.

3.2.5. Klientens berettigede forventninger

Spørgsmålet er herefter, hvorledes klientens berettigede og rimelige forventninger påvirker culpabedømmelsen af en advokats handlinger og/eller undladelser. Det kan forestilles, at advokaten ilægger visse forventninger i sin bistand, både ved aktivt at berette om sagens sandsynlighed for at opnå medhold ved domstole, eller passivt ved ikke at informere om sagens risici, hvad enten disse er åbenlyse eller ej.¹⁰⁶ Klienten kan ligeledes have en forventning til, at en advokat der markedsfører sig som specialist og måske endda generelt er kendt som sådan, rent faktisk udøver en specialiseret rådgivning, jf. ovenfor i afsnit 3.2.4. Hvad advokaten oplyser om sagens mulige udfald skaber i sagens natur klare forventninger for klienten, hvorfor det er afgørende for advokaten indledningsvist at forventningsafstemme med klienten, således at opdraget er fastlagt og klienten ikke skuffes. Det er navnlig advokatens oplysninger om sagen, der kan gøre en forventning berettiget for klienten.

Advokaten vil som rådgiver i en vis grad være nærmere end klienten til at indse skuffelser i sagens oplysning, eksempelvis validiteten af klientens oplysninger, rette dokumentation med videre.¹⁰⁷ Dette må klart antages at være inden for advokatens pligter ifølge opdraget, idet netop advokaten har det faglige kendskab til, hvorledes sagen skal oplyses. Klienten kan imidlertid ikke påregne,

¹⁰⁶ Advokatretten, s. 761f.

¹⁰⁷ Rådgivning, s. 180

at advokaten qua sin faglighed ikke stiller relevante, uddybende spørgsmål. *Langsted* anfører, at konsekvensen af dette er, at rådgiveren skal leve op til klientens rimelige forventninger.¹⁰⁸

Det må være et spørgsmål, hvad der herefter er gældende i det tilfælde, hvor en klient har en forventning om at brugen af en professionel løsning forbedrer klientens sag, eller hvor klienten kunne forvente at advokaten anvendte eller ikke anvendte en professionel løsning i den pågældende sag. Til det sidstnævnte kan eksempelvis tænkes, at en klient har en forventning om, at dokumentgenerering i form af en ejerftale eller et testamente, kan produceres hurtigere og med lavere omkostninger til følge og derfor ønsker denne fremgangsmåde anvendt, end hvis advokaten manuelt skulle udfærdige dokumenterne egenhændigt uden brug af en professionel løsning. Hvis advokaten har givet lovning på at anvende en professionel løsning i sin bistand, og ikke gør dette, men klienten ikke derved lider et tab eller i øvrigt skuffes for så vidt angår sagens resultat eller hurtighed, kan det næppe tænkes at indgå som et moment der taler for at advokaten skulle have handlet culpøst.

3.3. Juridiske rådgiveres ansvar

Ansvar for advokater, der benytter professionelle løsninger er fastlagt i de ovenstående afsnit. I nærværende afsnit undersøges, hvilken ansvarsnorm der gælder for juridiske rådgivere og om normen er sammenlignelig med den, der er gældende for advokater. Det fremgår af RPL § 120, stk. 1, at alene personer, der har opnået beskikkelse som advokat, må benytte advokattitlen. Adgangen til at optræde som advokat er således begrænset, idet advokattitlen er beskyttet. Det er derfor også naturligt, at der stilles store krav til advokatens arbejde. Spørgsmålet er herefter, om ydelser leveret af juridiske rådgivere er underlagt tilsvarende krav, såfremt ydelserne grænser til opgaver, der traditionelt bliver udført af advokater. Det synes nærliggende at pålægge disse juridiske rådgivere et ansvar, der flugter med advokatansvaret. De juridiske rådgivere er ikke underlagt samme formelle krav til benyttelsen af en titlen. Alligevel udfører de arbejde, der ligner advokatvirksomhed. Dette kan potentielt lede klienterne til at tro, at der leveres en ydelse på niveau med en advokatydelse, og således samme ansvarsnorm. Juridiske rådgivere kan således potentielt stå i en position, hvor de ikke har samme formelle krav til adgangen til at udføre arbejdet, men alligevel kan nyde godt af den generelle tillid, advokattitlen bærer med sig, mens de tilmed ikke er underlagt samme krav til deres arbejde som advokater. Det må således undersøges, om der gælder en selvstændig ansvarsnorm for juridiske rådgivere, eller om de er omfattet den samme branchestandard, der gælder for advokater.

3.3.1. Funktionsbestemt ansvarsnorm

Med henblik på at afklare, hvorvidt god skik for juridisk rådgivning adskiller sig fra god advokatskik, er det nødvendigt at anskue dette ud fra professionsansvaret. Der sondres mellem en *funktionsbestemt* og en *statusbestemt* ansvarsnorm. Professionsansvarsnormen bevæger sig længere hen imod at være funktionsbestemt i takt med, at der sker større brancheglidning. Dette

¹⁰⁸ Rådgivning, s. 180

synes da også at være lovgivers hensigt med eksempelvis lov nr. 510 af 24. februar 2021 om formidling af fast ejendom m.v., hvor det i § 2 fremgår at alle, der i erhvervsmæssigt øjemed enten udbyder eller sælger fast ejendom, formidler eller leverer rådgivning og bistand vedrørende omsætning af fast ejendom til og for forbrugere er omfattet af samme regelsæt. Der skeles således ikke til, om ydelsen leveres af ejendomsmæglere, advokater eller andre.¹⁰⁹ Dette afsnit vil anskue advokatansvaret ud fra en funktionsbestemt ansvarsnorm.

Ved en funktionsbestemt ansvarsnorm, er det afgørende den funktion, den erhvervsdrivende antager. Culpabedømmelsen foretages således som udgangspunkt ud fra hvilken ydelse, der leveres, og ikke ud fra, hvem der leverer den. Den grundlæggende ansvarsnorm baserer sig på, hvorvidt der er præsteret en god faglig indsats. Den gode faglige indsats er den indsats, der med rette kan forventes fra en sagkyndig på området.¹¹⁰ En professionsudøver kan ikke med baggrund i subjektive grunde undskylde sig et ansvar for en mangelfuld ydelse eller manglende efterlevelse af den faglige norm. Det er således tale om en objektiviseret culpanorm.¹¹¹

I dommen FED 1997.820 V, nedlagde sagsøgte omfangsdræn, selvom vedkommende ikke have det som sin profession. Sagsøgte havde ikke forinden udgravningsarbejdets påbegyndelse udtrykkeligt gjort sagsøger opmærksom på, at det ikke var sagsøgtes profession. Landsretten fandt på den baggrund, at sagsøgte havde optrådt som professionel over for sagsøger. Landsretten fandt videre at sagsøgte måtte bedømmes efter de standarder, der gælder for professionelle inden for branchen. Sagsøgte havde således ikke udvist den nødvendige omhu og faglige dygtighed, der med rimelighed kunne forventes inden for branchen, og sagsøgte blev derfor fundet erstatningsansvarlig. Da sagsøgte havde fremstået som professionel overfor sagsøger, var det afgørende for sagsøgtes erstatningsansvar, om sagsøgte havde udført arbejdet i overensstemmelse med den professionelle målestok for det givne arbejde. Modsætningsvist må sandsynligvis kunne sluttes, at såfremt sagsøgte forinden udførelsen af udgravningen havde udtrykt, at dette ikke var sagsøgtes profession, havde ansvarsvurderingen været anderledes. Afgørelsen er utvetydigt udtryk for en funktionsbestemt ansvarsnorm, idet sagsøgte reelt ikke havde det som sin profession at nedlægge omfangsdræn, men alligevel blevet bedømt som om at det var tilfældet. Et sammenligneligt tilfælde findes dommen FED 2001.343 V, hvor en revisor optrådte som særlig sagkyndig, samt angav at være statsautoriseret revisor med deponeret beskikkelse. Som følge af dette, blev sagsøgte bedømt på samme måde, som en registreret revisor der medvirkede til opgaven. At en tidligere revisor, der ikke længere er registreret og således ikke længere reelt er revisor, alligevel bedømmes på samme måde som en registreret revisor, må være udtryk for den funktionsbestemte ansvarsnorm. At en part handler inden for sin profession kan imidlertid ikke stå alene. I den situation, hvor en rådgiver handler inden for sin profession, men dog ikke handler i en erhvervsmæssig sammenhæng, vil rådgiveren næppe ifalde et professionsansvar. Det må således tillige være en betingelse for anvendelsen af professionsmålestokken, at rådgiveren har optrådt i erhvervsmæssigt øjemed og ikke blot som ekspert i private sammenhænge.¹¹²

¹⁰⁹ Erstatningsretlige grænseområder s. 26f.

¹¹⁰ Erstatningsretlige grænseområder s. 26f.

¹¹¹ Lærebog i erstatningsret, s. 120-122

¹¹² Rådgivning, s. 164f.

Det må herefter være nødvendigt at undersøge advokatydelser. Advokatens ydelser har traditionelt set været at føre retssager samt at yde juridisk rådgivning. Dette omfatter udfærdigelse af juridiske dokumenter som eksempelvis ægtepagter og testamenter. Undertiden omfatter advokatens ydelse dog også forretningsmæssig rådgivning, eksempelvis i forbindelse med større virksomhedstransaktioner.¹¹³ Spørgsmålet er imidlertid, hvilke af advokatens ydelser der er henhørende under advokatansvaret i den forstand, at andre rådgivere bliver omfattet heraf, når de yder den pågældende rådgivning. Af RPL § 131 fremgår det, at advokater er eneberettigede til retssagsførelse for andre. Dette må således i sagens natur være underlagt advokatansvaret, idet andre professioner ikke må levere denne ydelse. Når juridiske rådgivere, eksempelvis legal tech firmaer, leverer juridisk bistand, der ved hjælp af legal tech yder rådgivning automatisk eller manuelt genererer juridiske dokumenter til klienten, er det sandsynligt, at det kan omfattes af advokatansvaret. Argumentet for dette er, at af de ydelser juridiske rådgivere udbyder, traditionelt har været udført af advokater, og at der heraf kan udledes krav til ydelserne, hvilket eksempelvis kan ses i en særlig praksis for rådgivning om ægtepagter, defineret af advokater og retspraksis.

Som forudsætning for ovennævnte er dog som tidligere anført, at der er tale om en professionel udbyder af denne ydelse. Hvorvidt juridiske rådgivere er omfattet af professionsansvaret baserer sig således ikke alene på karakteren af den ydelse, der leveres, men også på, hvordan parten fremstår over for modparten. Hvis det fremgår tydeligt, at parten handler uden for sit erhverv, vil denne næppe kunne anses som professionel i relation til den pågældende ydelse, selvom den normalt leveres af professionelle. Juridiske rådgivere kan dog ikke efter en funktionsbestemt ansvarsnorm generelt henføres under advokatansvaret, da det som nævnt beror på den pågældende ydelse, samt hvorvidt vedkommende har optrådt professionelt. Herefter er det afgørende hvilke krav, der kan stilles til en god faglig indsats i denne sammenhæng.

3.3.2. Statusbestemt ansvarsnorm

Som beskrevet ovenfor, er der flere momenter, der taler for at juridiske rådgivere bliver omfattet af advokatansvarsnormen for fejlagtig rådgivning. Spørgsmålet opstår, om juridiske rådgivere kan henføres under sin egen selvstændige branche og dermed en ansvarsnorm adskilt fra advokatbranchen og på baggrund heraf blive fri fra advokatansvarsnormen. Det følgende afsnit vil således anskue professionsansvaret ud fra en statusbestemt ansvarsnorm.

I LJR har lovgiver til en vis grad adskilt juridiske rådgivere fra advokater, idet LJR § 1, stk. 2 anfører, at loven ikke finder anvendelse på juridisk rådgivning, der ydes af advokater som led i udøvelsen af selvstændig advokatvirksomhed. Det kunne derfor tyde på, at lovgiver har haft til hensigt at adskille advokater fra andre juridiske rådgivere.

En selvstændig ansvarsnorm for juridiske rådgivere kan således muligvis findes LJR § 2, der indeholder en god skik-standard for juridiske rådgivere, som således formelt adskiller sig fra god advokatskik. LJR finder anvendelse på enhver, der i erhvervsmæssigt øjemed driver virksomhed

¹¹³ Advokatens erstatningsansvar, s. 324ff.

af overvejende juridisk karakter, når modtageren hovedsagelig handler uden for sit erhverv, jf. LJR § 1, stk. 1. I lovens forarbejder angives, at juridisk bistand ikke kun omfatter rådgivningsydelser i snæver forstand, men også anden juridisk bistand i bred forstand. Dette omfatter skriftlige og mundtlige anbefalinger samt vejledning om retsgrundlaget på bestemte områder og konsekvenser af den radsøgendes valg på baggrund af rådgivningen.¹¹⁴ Herudover omfattes udfærdigelse eller udfyldelse af documenter, herunder juridisk bistand, hvor der ikke er knyttet egentligt juridisk rådgivning til ydelsen, men hvor ydelsen alene fremstår som en udarbejdelse af et dokument. Rådgivningen skal være ydet som led i rådgiverens erhvervsvirksomhed, hvilket ifølge LJR's forarbejder indebærer at kunden betaler et vederlag for rådgivningen.¹¹⁵

Af LJR § 2 fremgår reglerne for god skik. Heraf fremgår, at:

*“Rådgiveren skal herunder udføre sit hverv grundigt, samvittighedsfuldt og i overensstemmelse med, hvad berettigede hensyn til klientens tarv tilsiger. Rådgivningen skal ydes med den fornødne hurtighed”.*¹¹⁶

Denne bestemmelse svarer i det væsentligste til reglerne om god advokatskik, som fremgår af RPL § 126, stk. 1. Dette skyldes, at bestemmelserne i høj grad anvender samme formulering.

Der findes imidlertid ingen samlet brancheorganisation med udfyldningskompetence, som det ses for eksempelvis revisorer og advokater. Til illustration af dette kan bemærkes, at Advokatrådet har kompetence til at vurdere, om en advokat har handlet i overensstemmelse med god advokatskik, ligesom eksempelvis Foreningen af Statsautoriserede Revisorer har kompetence for så vidt angår god revisionsskik. For nuværende står det således i det uvisse, hvad standarden for juridiske rådgivere konkret indeholder. Det fremgår ikke af forarbejderne, hvorvidt det har været hensigten at adskille LJR fra god advokatskik. Der er derfor åbnet for at god skik for juridisk rådgivning kan indeholde andet end god advokatskik.

Såfremt god skik for juridisk rådgivning indeholder noget andet end god advokatskik, kan dette åbne op for, at disse kan anses for forskellige professioner, og at aktørerne i brancherne således kan bedømmes forskelligt for det samme arbejde. I dommen FED 1995.156 V ses en sådan situation, dog vedrørende en advokat over for en revisor. Revisoren og advokaten havde begge til opgave at gennemføre et generationsskifte i en virksomhed. Hverken revisoren eller advokaten var opmærksomme på en ændring i sambeskatningsmulighederne i Statsskattedirektoratets cirkulære nr. 41 af 17. december 1985, der var udstedt nogle måneder forinden. Revisoren fandtes ansvarlig, mens advokaten gik fri for ansvar. For revisorerens vedkommende var det en faglig fejl, at denne ikke havde været opmærksom på de ændrede regler på området. I sagen havde Advokatrådet afgivet en erklæring af 13. april 1992, hvorefter Advokatrådet fandt, at *“at det lå uden for en advokats almenviden at kende reglerne i Statsskattedirektoratets cirkulære nr. 41 af 17. december 1985.”*¹¹⁷ Retten lagde vægt på Advokatrådets erklæring, samt det forhold, at de skatteretlige

¹¹⁴ Folketingstidende, 2005-06, tillæg A 1978, side 1989-1990

¹¹⁵ Folketingstidende, 2005-06, tillæg A 1978, side 1989-1990

¹¹⁶ Lov om juridisk rådgivning § 2

¹¹⁷ FED 1995.156 V

problemstillinger på forhånd var undersøgt af revisoren og banken, og fandt herefter at advokaten ikke havde haft pligt til at undersøge sambeskatningsspørgsmålet nærmere. Spørgsmålet er herefter, om advokaten ligeledes var blevet frifundet, såfremt der ikke havde medvirket en revisor til opgaven. Rettens begrundelse var todelt, idet både Advokatrådets udtalelse samt revisorens forhold var afgørende. Advokatrådet har alene kompetence til at udtale sig om advokatens forhold, jf. AER's regler om kompetence.¹¹⁸ På baggrund af det må det formodes at Advokatrådet havde udtalt det samme, såfremt advokaten havde været eneste rådgiver. Den ene del af argumentet fra afgørelsen kan således benyttes uafhængigt af de konkrete omstændigheder i sagen. Retten lagde imidlertid tillige vægt på, at der medvirkede en revisor. Det er derfor ikke sikkert, at resultatet havde været det samme, såfremt denne ikke havde medvirket. Dette vil bero på en fortolkning af advokatens opdrag. Det må dog antages, at advokaten stadig havde haft pligt til at rådgive om de skatteretlige forhold ved generationsskiftet generelt, såfremt advokaten var eneste rådgiver. Om det derefter havde været ansvarspådragende for advokaten ikke at være opmærksom på den nylige ændring i sambeskatningsmulighederne, jf. førnævnte cirkulære, kan ikke siges med entydig sikkerhed. Sikkerhed er det imidlertid, at Advokatstanden ikke mente at det var ansvarspådragende. Det er ligeledes en kendsgerning, at Retten tillagde Advokatrådets udtalelse nogen vægt, og afsagde dom i overensstemmelse hermed. Afgørelsen åbner således døren for, at forskellige professioner kan bedømmes forskelligt for det samme forhold, hvilket er udtryk for en statusbestemt ansvarsnorm.

I forlængelse heraf kan spørgsmålet stilles, hvorvidt en juridisk rådgiver bør kende til ændret lovgivning i samme omfang som en advokat. Ifølge *Langsted* forudsættes advokater eksempelvis at ajourføre sig med de nyeste udgaver Ugeskrift for Retsvæsen samt at være opmærksom på den seneste praksisændring. *Langsted* stiller videre spørgsmålet, om det samme kan forventes af eksempelvis en bankrådgiver. Dette besvares benægtende med henvisning til, at en sådan praksisændring først forudsættes kendt. Dermed er det først ansvarspådragende at være uvidende herom i det øjeblik, denne praksisændring fremgår af de fagblade, som læses af den pågældende faggruppe.¹¹⁹ Som forudsætning for denne slutning, må det sandsynligvis være et krav, at de to faggrupper i en eller anden forstand differentierer sig. En juridisk rådgiver og en advokat differentierer sig til en vis grad, men det er selvsagt i mindre grad i forhold til forskellen på en bankrådgiver og en advokat. Juridiske rådgivere og advokater har begge som kerneydelse at levere juridisk bistand og rådgivning, hvorimod bankrådgivere har rådgivning om økonomiske forhold som kerneydelse. Spørgsmålet er dog, hvad der kan siges at ligge uden for en juridisk rådgivers almen viden. Svaret må afhænge af, hvorvidt der anlægges en præmis om, at de juridiske rådgivere er mere eller mindre kompetente inden for juridisk rådgivning end advokater, og derfor må bedømmes henholdsvis strengere eller mildere. Det kan næppe siges generelt at forholde sig ens i alle situationer. Det vil altid bero på de konkrete omstændigheder, såsom blandt andet retsområdet og eventuelle specialtmålestokke som følge af eksempelvis markedsføring.¹²⁰

¹¹⁸ De Advokatetiske Regler, pkt. 2.2, første punktum og De Advokatetiske Regler kommenteret, s. 35f.

¹¹⁹ Rådgivning, s. 376

¹²⁰ Rådgivning, s. 376f.

3.3.3. Nuancering af ansvarsnormen

Som det ses ovenfor, er der både retspraksis der peger i retning af at der gælder en funktionsbestemt og en statusbestemt ansvarsnorm. Det er derfor ikke nødvendigvis muligt at fastlægge en ansvarsnorm, der er gældende i alle situationer. Professionsansvaret må anses som mere flydende og nuanceret. En sådan nuancering ses i *Langsteds* beskrivelse af professionsansvaret, som *Langsted* omtaler som et såkaldt maskeansvar, hvilket er inspireret af *Erik Werlauffs* doktorafhandling benævnt ‘*Selskabsmasken*’.¹²¹ Maskeansvaret skal forstås på den måde, at en person over for sine omgivelser kan påtage sig en identitet, som denne ifalder ansvar ud fra. Dette kan således også ske uden krav om uddannelse eller erfaring.¹²² Hvis en tømrer ifører sig en lægemaske, og på den måde fremstår som læge over for andre, vil tømreren blive bedømt ud fra lægefaglige standarder. Det samme gælder hvis en privatperson antager en identitet som professionel inden for en given branche. De pligter en rådgiver skal leve op til, afhænger således i mindre grad af, hvilken branche vedkommende selv opererer inden for, selvom reglerne herfor naturligvis i visse situationer også skal overholdes. Det er derimod i højere grad de branchespecifikke pligter, personen ser ud til at være omfattet af, der har relevans for vedkommendes potentielle ansvar. *Langsted* anfører videre, at det er muligt i et vist omfang selv at modificere den maske den pågældende påfører sig, men jo mere en person fremstår som professionel inden for en given branche, desto mere kan der forventes af denne.¹²³ Dette er naturligvis ikke en skabelon for, hvorledes problemstillinger vedrørende mangelfuld rådgivning kan løses i praksis, idet *Langsteds* tese om maskeansvaret også fordrer spørgsmål om, hvilken standard der gælder for ydelser, som ligger i grænseområdet mellem forskellige brancher. Princippet i maskeansvaret støttes af *Jørgensen*, som anfører, at selve den funktion, som en professionel antager, må være afgørende for kundens forventninger til ydelsen. En advokatvirksomhed kan således ikke undgå at ifalde et advokatansvar ved at lade en ikke-advokat udføre advokatopgaver.¹²⁴

Maskeansvaret er således en udmærket illustration af, at professionsansvaret i virkeligheden skal anskues mere glidende i henhold til relationen mellem en funktions- og statusbestemt ansvarsnorm. Efter maskeansvarstesen bliver en rådgiver således ikke blot vurderet ud fra den ydelse, rådgiveren leverer. Hvis rådgiveren faktisk er revisor, og også har påført sig revisormasken, men som led i sin rådgivning må rådgive om et juridisk spørgsmål, vil rådgiveren ikke nødvendigvis blive bedømt efter advokatspecifikke pligter. Rådgiveren har ikke påført sig nogen advokatmaske over for sin klient, og klienten har derfor ikke nogen forventning om, at rådgiveren er advokat. Samme resultat vil nås, såfremt revisoren faktisk er bankrådgiver, men har iført sig en revisormaske over for sin klient, og rådgiver om juridiske spørgsmål. Her vil rådgiveren efter maskeansvaret blive bedømt efter de pligter, der gælder for revisorer, selvom rådgiverens reelle erhverv er bankrådgiver. Der er således i maskeansvaret elementer af både den funktionsbestemte og den statusbestemte ansvarsnorm. Der skeles både til hvilken ydelse, der leveres, ligesom der skeles til hvem der leverer den, eller hvem der ser ud til at levere den. Det er således ikke utænkeligt, at den

¹²¹ Rådgivning, s. 250, fodnote 131

¹²² Rådgivning s. 250

¹²³ Rådgivning s. 250

¹²⁴ Det funktionsbestemte professionsansvar, s. 13

rådgiver, der har iført sig en maske som juridisk rådgiver, bliver bedømt som den rådgiver, der har iført sig advokatmasken, uanset at maskerne jo reelt er forskellige. Det er naturligvis omvendt også muligt, at de bedømmes forskelligt.

Sørensen opstiller tre mulige scenarier for ansvarsvurderingen af juridiske rådgivere kontra advokater. Dette er enten at de juridiske rådgivere må vurderes efter god advokatskik eller strengere eller mildere. Som argumentation for en identisk vurdering er betragtninger om den funktionsbestemte ansvarsnorm, netop det at “*man er, hvad man gør*”.¹²⁵ Argumentet for en mildere vurdering begrundes i at der ikke er tale om rigtige advokater, dog med det forbehold at det er svært at finde en klar begrundelse for denne argumentation i forarbejderne til LJR eller i retspraksis. Herudover må det eksempelvis antages at være sådan i revisorerens brancheorganisationer, at de ikke-godkendte revisorer næppe har interesse i en mildere bedømmelse. De juridiske rådgivere må ligeledes af forretnings- og/eller konkurrencemæssige årsager formodes ikke at have interesse i et ry som “*andenrangs juridiske rådgivere*”.¹²⁶ En lavere standard vil herudover kræve, at lovgiver finder frem til hvilke juridiske opgaver der skal lede til en mildere bedømmelse af de juridiske rådgivere. Det er dog svært at forestille sig en lavere standard for kerneydelserne, da det formodes at det i flere tilfælde vil vise sig i form af en utilstrækkelig og mangelfuld rådgivning. Sidst må en strengere bedømmelse være en mulighed for de rådgivere, der specialiserer sig indenfor et givent område og markedsfører sig med dette. Dette er dog ligeledes med det forbehold, at der ikke findes retspraksis på et skærpet ansvar som følge af specialiseringen.¹²⁷

Indledningsvist kan det anses for overvejende sandsynligt, at de juridiske rådgivere på et generelt plan må vurderes efter samme standard som advokater. Argumentet for dette er, som det blandt andet er anført ovenfor, at culpabedømmelsen må foretages med udgangspunkt i den ydelse der leveres, og ikke ud fra hvem den leveres af, som efter den statusbestemte ansvarsnorm. De ydelser der kan karakteriseres som traditionelle advokatydelser, må således antages ud fra den funktionsbestemte ansvarsnorm at føre til en nærmest identisk standard i forhold til juridiske rådgivere. Denne opdeling af ydelser ligner begrebet kerneydelser, der arbejdes med i maskeansvaret. Det antages, at maskeansvaret bygger på den tanke, at forskellige brancher har forskellige kerneydelser. På den måde kan der drages en parallel til advokater over for juridiske rådgivere, som dog begge har som kerneydelse at levere juridisk rådgivning. I kraft af at kerneydelsen for de to erhverv er den samme, er det muligt, at deres masker ligner hinanden.

Sørensen bemærker, at en differentieret ansvarsnorm vil kræve en stærk branche for juridiske rådgivere med et decideret ønske om en sådan differentiering.¹²⁸ *Sørensen* anfører endvidere, at det centrale i professionsansvaret er, at man er, hvad man gør.¹²⁹ Advokatbranchen er for nuværende den største aktør på markedet for juridisk rådgivning, og ydes der juridisk rådgivning, vil det vil derfor være svært at differentiere sig fra advokatstandarden. Ifølge *Sørensen* bedømmes

¹²⁵ God skik for juridisk rådgivning, s. 312

¹²⁶ God skik for juridisk rådgivning, s. 312

¹²⁷ God skik for juridisk rådgivning, s. 312ff.

¹²⁸ RR.6.2012.24, s. 3f.

¹²⁹ God skik for juridisk rådgivning, s. 312

juridiske rådgivere således efter advokatbranchens standarder for god skik. Dette skyldes at advokatbranchen hidtil har været, og for nuværende stadig er, den definerende aktør på markedet for juridisk rådgivning. Definitionen på eksempelvis passende testamenterådgivning fastsættes således efter, hvordan de definerende aktører på området, dvs. hvordan advokater yder den.¹³⁰ Denne differentiering forekommer ligeledes meget usandsynlig, da en forudsætning for dette må være at pågældende formår at ændre sin ydelse i så væsentligt grad, at den ikke længere kan karakteriseres som en advokatydelse. Der kan måske forestilles en ændring i måden hvorpå rådgivningen gives og dokumentet udleveres, men så længe funktionen i ydelsen stadig er den samme, er det vanskeligt at forestille sig en tilsvarende differentieret ansvarsvurdering.

Såfremt juridiske rådgivere skal bedømmes mildere end advokater, vil det sandsynligvis kræve, at juridiske rådgivere betragtes som mindre kompetente end advokater. Det forekommer usandsynligt, at juridiske rådgivere vil betragtes som andenrangs rådgivere og deraf acceptere en lavere standard, der samtidigt for advokater potentielt vil være en mangelfuld ydelse. Dette er ligeledes være udtryk for en statusbestemt ansvarsnorm. Som ovenfor anført, er det svært at forestille sig hvilke ydelser der medfører en lavere standard for juridiske rådgivere, samt i hvilket omfang der kan slækkes på standarden. Advokatens ydelse består vel næppe af mange overflødige undersøgelser, som en juridisk rådgiver kan undlade at foretage. Undladelser vil formentligt i de fleste tilfælde resultere i en mangelfuld ydelse, uanset hvem der leverer den. Som det ses i dommen FED 1995.156 V, var de ændrede regler om sambeskatning ikke en del af en advokats almenviden. Spørgsmålet opstår, hvorvidt der findes tilfælde, hvor det samme gør sig gældende for de juridiske rådgivere. Som ovenfor anført i afsnit 3.3.2., anfører *Langsted*, at det kan kræves, at en advokat kender til den nyeste udgave af Ugeskrift for Retsvæsen. Samtidig anføres, at dette ikke kan forventes boligrådgiver i en bank.¹³¹ Det kan ikke udelukkes at en juridisk rådgiver i visse tilfælde kan underkastes en mildere vurdering, eksempelvis hvor der er tale om nye regler eller ny praksis. Det kan herudover heller ikke udelukkes at juridiske rådgivere i stedet for at levere advokatydelser, måske kan agere som konsulenter eller sparringspartnere, hvor der herefter forventes mindre, end der kunne forventes af en advokat. En sådan statusbestemt differentiering må ifølge *Sørensen* kræve en stærkere branche for juridiske rådgivere end der er nu.¹³² Modsat kan det heller ikke udelukkes, at det samme gør sig gældende i den anden retning, nemlig at de juridiske rådgivere vurderes strengere. Det kan forestilles at dette kan være tilfældet, hvor en juridisk rådgiver har markedsført sig som specialist indenfor et givent område, og at den givne problemstilling må anses for værende uden for en advokats almenviden.

3.4. Delkonklusion

For så vidt angår advokatansvaret i forhold til anvendelsen af professionelle løsninger, finder analysen herom at den allerede eksisterende culpanorm, professionsansvaret for advokater, i alle henseender finder anvendelse ved ansvarsbedømmelsen af en advokats handlinger og/eller undladelser. Det behandles, om advokaten frit kan vælge at anvende en professionel løsning i sin bistand. Her konkluderes det, at der er aftalefrihed, hvilket må antages at bevirke, at den enkelte

¹³⁰ RR.6.2012.24, s. 4

¹³¹ Rådgivning, s. 376

¹³² RR.6.2012.24, s. 4

advokat har valgfrihed i forhold til valg af fremgangsmåde til løsningen af en opgave. Denne valgfrihed vil undertiden blive begrænset og/eller indskrænket ud fra, hvad der er sædvanligt inden for et givent sagsområde og hvad der har vundet udbredelse og således er kendt i advokatkrede. Videre konkluderes, at advokathvervet er underlagt en særlig faglig målestok; har en sagkyndig advokat i en given sag har udvist den omhu og faglige dygtighed, som en klient med rimelighed må kunne forvente af den pågældende advokat. Culpanormen udgør således, hvordan en god og ordentlig advokat havde handlet i en tilsvarende situation.

Der fremkommer en række momenter, som domstolene anvender ved bedømmelsen af advokaters ansvar. Afsnittet om advokaters erstatningsansvar analyserer de relevante momenter, herunder klare og uklare retsforhold, retsstandarden god advokatskik i RPL § 126, stk. 1, specialist- og generalistbetegnelsen og klientens berettigede forventninger. Disse forhold normerer culpabedømmelsen for advokater på forskellige måder. Det må herefter konkluderes, at advokaten ved anvendelse af en professionel løsning underkastes en strengere ansvarsnorm. Dette dog såfremt der er tale om, at advokaten eller løsningen har fejlfortolket eller ikke anvendt den korrekte retsregel, når det er et klart retsforhold, altså klare retsspørgsmål, som ingen omhyggelig jurist nærer nogen rimelig tvivl om. Videre kan det tænkes, at advokaten markedsfører sig som specialist og dermed må tåle at blive sammenlignet en specialistadvokat på samme område. Dette er også tilfældet, når en advokat anvender en professionel løsning bag linjerne til at præstere en indsats- og/eller resultatforpligtelse i sin bistand til klienten. Det må herefter anføres, at kandidatspecialet med udgangspunkt i nærværende analyse kan konkludere, at advokatens brug af professionelle løsninger ikke som sådan normerer eller modificerer ansvarsbedømmelsen af advokaten som den ansvarspådragende part. På baggrund heraf konkluderes, at professionelle løsninger ikke ændrer på retsstillingen for advokaten i forhold til culpabedømmelsen, når vedkommende har præsteret forkert eller mangelfuld bistand. Dette er ej heller tilfældet, når løsningen handler autonomt, eksempelvis med kunstig intelligens, idet advokaten stadig indestår med opdraget og derfor er ansvarlig for dette. Det er således som udgangspunkt uden betydning hvilket redskab advokaten bruger, herunder om der er tale om blyant, word, Karnov eller en professionel løsning. Den fremgangsmåde, som advokaten bruger i sin bistand, kan undertiden indgå i bedømmelsen af advokatens adfærd og dermed influere professionsansvarsnormen. Der er dog ingen retspraksis i forhold til anvendelsen af professionelle løsninger, hvorfor en entydig konklusion i ikke er mulig. Det er desuden advokaten, der som følge af opdraget til enhver tid er ansvarlig for sin bistand, uagtet om bistanden præsteres med eller uden en professionel løsning.

Ansvarsvurderingen for juridiske rådgivere kan foretages efter professionsmålestokken for advokater og i visse situationer mildere eller strengere. Advokatbranchen varetager i sagens natur rådgivning om juridiske problemstillinger. Juridiske rådgivere rådgiver om selvsamme problemstillinger og vil derfor næppe kunne differentiere sig fra den branche, de opererer i. Nok er de ikke advokater, men juridiske rådgivere rådgiver hovedsageligt om juridiske problemstillinger i erhvervmæssigt øjemed, hvorfor de må anses som professionelle inden for juridisk rådgivning. Det er således svært at forestille sig at ansvarsvurderingen skulle være anderledes for juridiske rådgivere.

Som det fremgår af afgørelsen U.1995.156 V, kan det imidlertid ikke afvises, at juridiske rådgivere kan bedømmes mildere end advokater, eksempelvis såfremt der i en given sag er fremkommet helt ny praksisændring, som alene advokater har pligt til at kende. Desuden kan det ikke udelukkes, at juridiske rådgivere i fremtiden kan differentiere sig fra advokatbranchen i en sådan grad, at ansvarsvurderingen må være anderledes. Dette er imidlertid svært at forestille sig på nuværende tidspunkt. Såfremt juridiske rådgivere skal vurderes strengere end advokater, vil det sandsynligvis kræve, at de anses som mere kompetente på det givne rådgivningsområde end advokater. Dette kan ske ved, at de markedsfører sig som specialister inden for et givent retsområde.

I forhold til ansvarsbedømmelsen af juridiske rådgivere, der anvender en professionel løsning i deres rådgivning, kan denne næppe differentiere sig fra ansvarsbedømmelsen for advokater. God skik for testamenterrådgivning er defineret af advokater, idet advokatbranchen hidtil har været den dominerende rådgiver på dette område. Det samme må gælde for andre retsområder. Ansvar for juridiske rådgivere kan imidlertid bedømmes anderledes end for advokater i visse situationer. Disse situationer er dog ikke specificeret til brugen af legal tech løsninger. Det gælder navnlig for så vidt angår krav om ajourføring på nyeste praksis og lovgivning. Det må dog være sandsynligt, at juridiske rådgivere i de fleste tilfælde vil blive vurderet nøjagtig, som en advokat ville blive vurderet i en tilsvarende situation.

4. Selvbetjeningsløsninger

Nærværende kapitel analyserer den situation, hvor en part, det værende enten en forbruger eller en erhvervsdrivende, lider et tab i erstatningsretlig forstand ved anvendelse af legal tech i form af *selvbetjeningsløsninger*. Der vil således indgå en undersøgelse af den erstatningsmæssige retstilstand for disse løsninger. I den forbindelse undersøges hvorvidt selvbetjeningsløsninger udgør rådgivning i sig selv, eller om de blot udgør et køb af dokumenter. Desuden må fastlægges, hvordan et klient-rådgiver forhold etableres.

4.1. Advokater må alene drive advokatvirksomhed

Det foreskrives i RPL § 124, stk. 2, at *''et advokatselskab alene må have til formål at drive advokatvirksomhed.''*¹³³ Dette kan navnlig tænkes at obstruere advokatens brug af en selvbetjeningsløsning i sin advokatvirksomhed, idet en sådan løsning næppe kan falde ind under det at drive advokatvirksomhed traditionelt. Det er dermed ikke tilladt for advokater, at udvikle it-løsninger med henblik på salg, da dette reelt vil udgøre it-virksomhed. En mulighed for at imødegå bestemmelsen er dog at flytte softwaren og udviklingen heraf over i et datterselskab, hvorefter det tydeliggøres over for klienten, at det ikke er advokatvirksomheden, der yder rådgivningen gennem en selvbetjeningsløsning eller andre tænkelige it-løsninger, der udbyder juridisk bistand online. Denne fremgangsmåde ses allerede i advokatbranchen. Eksempelvis har advokatfirmaet Bech-Bruun etableret et datterselskab, .legal A/S, der blot har samme ejerkreds som moderselskabet, Bech-Bruun.¹³⁴ Der er ikke knyttet nogle advokater til datterselskabet, som blot udvikler legal tech

¹³³ Retsplejelovens § 124, stk. 2

¹³⁴ Bech-Bruun etablerer legal tech-selskab

løsninger. Bech-Bruun kan således levere juridisk rådgivning gennem moderselskabet, hvor det eksempelvis kan kvalificeres, hvor og hvordan klienten kan have gavn af legal tech løsningerne. Herefter kan klienten henvises til datterselskabet, som kan udbyde og sælge de reelle legal tech løsninger til klienten. På den måde omgår Bech-Bruun således RPL § 124, stk. 2.

Det må dog være således, at advokatvirksomheden kan udbyde selvbetjeningsløsninger i advokatvirksomheden, såfremt de ikke selv har udviklet løsningen. Dette kan naturligt tænkes muligt, idet advokaten som led i sit hverv også anvender andre it-løsninger, såsom Karnov, sagssystemer og lignende. Hvis de ikke udvikler på selvbetjeningsløsningen, og i stedet antager eksterne udviklere til at sørge for softwaren, kan de næppe tænkes at have handlet i modstrid med § 124, stk. 2. Dette ses imidlertid ikke afklaret i praksis, hvorfor det må være behæftet med en vis usikkerhed. Det er væsentligt at have for øje, at advokaters brug af selvbetjeningsløsninger i advokatvirksomhed således alene må ske som nævnt ovenfor, altså uden nogen form for udvikling og forbedring af softwaren med henblik på salg. Den følgende analyse af advokaters ansvar ved anvendelsen af selvbetjeningsløsninger behandler derfor alene den situation, hvor advokatvirksomheden ikke indgår i udviklingen af løsningen med henblik på salg.

I modsætning til advokaters anvendelse af selvbetjeningsløsninger, som er stærkt begrænset af RPL § 124, stk. 2, kan juridiske rådgivere selv forestå udviklingen af en selvbetjeningsløsning og ligeledes udbyde denne, uden dette kommer i konflikt med nogle retsregler i og uden for LJR. Det kan derfor slutes, at juridiske rådgivere har videre adgang i forhold til at udbyde en selvbetjeningsløsning, hvorved de løbende kan sikre opdatering og udvikling af softwaren i løsningen. Dette angår således en smal konkurrencemæssig fordel for de juridiske rådgivere, hvorefter de har mulighed for hurtigere at differentiere sig og omstille sig i forhold til advokaten, der udbyder en selvbetjeningsløsning online.

4.2. Ansvarssubjektet

I relation til selvbetjeningsløsninger kan der opstå en problemstilling vedrørende ansvarssubjektet. Det er ikke længere den traditionelle konstruktion, hvor klienten har en specifik advokat, der kan holdes ansvarlig. Ofte findes der end ikke en advokat i det selskab der udbyder selvbetjeningsløsninger. Det er således spørgsmålet, hvorvidt disse selskaber kan optræde som ansvarssubjekt, og hvilken ansvarsnorm, de i så fald underlægges.

I U 2006.2039 H blev et revisionselskab sagsøgt for ikke at have overholdt god revisionskik i forbindelse med en virksomhedsomdannelse. I afgørelsen var det den specifikke revisors handlinger, der blev vurderet, men selve ansvarssubjektet, altså sagsøgte, er selskabet. Højesteret frifandt revisionselskabet for at have overtrådt god revisorskik. Selve revisionselskabet kunne således potentielt have pådraget sig et rådgiveransvar. Det samme må gøre sig gældende for et firma, der udbyder en selvbetjeningsløsning. Selvom klienten ikke kan rette et krav mod nogen specifik rådgiver, idet klienten har benyttet en selvbetjeningsløsning, kan der i stedet rettes et krav mod selskabet bag selvbetjeningsløsningen. Hvilken ansvarsmålestok, som selskabet bedømmes efter, må herefter anskues ud fra den leverede ydelse, jf. afsnit 3.3.3., hvor dette også er behandlet

i relation til professionelle løsninger. Selskaberne udbyder selvbetjeningsløsninger, der yder juridisk bistand, hvorfor der i sagens natur må tages afsæt heri. Som tidligere nævnt i kapitel 3 om professionelle løsninger, gælder der i langt de fleste tilfælde den samme standard for advokater og juridiske rådgivere, nemlig god advokatskik, som afspejles i god skik for juridisk rådgivning. Derudover udgør et kapitalselskab en selvstændig juridisk enhed, som efter almindelige selskabsretlige regler kan ifalde et selvstændigt ansvar. Det må således lægges til grund, at selskaberne bag selvbetjeningsløsningerne kan ifalde et erstatningsansvar, såfremt betingelserne herfor er opfyldt.

4.3. Klient-rådgiver forhold

I relation til et klient-rådgiver forhold indlægges den forudsætning, at der er tale om rådgivning i erhvervsmæssigt øjemed. I den situation, hvor en person giver en bekendt råd om, hvorvidt den bekendte skal male sit hus sort eller hvidt, da er det givet, at det ikke gøres professionelt, såfremt personen ikke har en professionel baggrund inden for sådan rådgivning.¹³⁵ Hvis derimod vedkommende faktisk har en professionel baggrund inden for malerrådgivning, og dermed reelt giver kvalificeret rådgivning om konsekvenserne ved at bruge henholdsvis den ene eller anden type maling, da tegner sig et andet billede. I denne situation er det hverken givet, at der ydes rådgivning i professionelt eller privat øjemed. Det vil bero på en konkret vurdering, hvor eksempelvis et eventuelt honorar kan tale for et klient-rådgiver forhold.¹³⁶ Det må derfor undersøges, om ansvarsbedømmelsen af rådgivere, der udbyder selvbetjeningsløsninger, influeres i nogen grad ud fra hvornår der foreligger et klient-rådgiver forhold. Det må endvidere anses som grundlæggende at fastlægge klientforholdet, før der kan indgå en analyse af begrebet rådgivning samt før ansvaret for selvbetjeningsløsninger kan undersøges.

4.3.1. Advokaters klientforhold

Det må antages, at der kan statueres et klientforhold efter AER, hvorefter advokaten har pligt til at fremsende en ordrebekræftelse, for at opdraget er i overensstemmelse med ordrebekræftelsesreglen i AER punkt 14.1 for erhvervsforhold og 15.1 for forbrugerforhold. Dette betyder, at advokaten af egen drift klart og entydigt skal oplyse om de væsentligste dele af bistanden til klienten efter at have påtaget sig en opgave. I erhvervsforhold har advokaten dog ikke en forpligtelse til at give sådanne oplysninger, hvis oplysningerne allerede fremgår af sammenhængen. For så vidt angår selvbetjeningsløsninger, lægger kandidatspecialet imidlertid til grund at majoriteten af disse henvender sig til forbrugere, hvorfor dette vil være analysens fokus. Det kan allerede sluttes her, at det er udgangspunktet, at der foreligger et klientforhold, når advokatopdraget er indgået i overensstemmelse AER herom. Hvis ordrebekræftelsesreglen i AER er iagttaget, så er der i sagens natur et klient-rådgiver forhold. Såfremt reglen ikke iagttages, kan det ikke uden videre sluttes, at der ikke er et klient-rådgiver forhold. Endvidere kan opdraget etableres ved mundtlig, skriftlig eller stiltiende aftale.¹³⁷ Det er ofte lettere at fastlægge, om der foreligger et klientforhold, når klienten har den direkte kontakt til en advokat, idet der her udsendes

¹³⁵ Rådgivning, s. 14

¹³⁶ Rådgivning, s. 13f.

¹³⁷ Advokatretten, s. 211

en ordrebekræftelse, der netop fastslår dette. Når klienten benytter en selvbetjeningsløsning, vil klientforholdet ofte være vanskeligere at fastlægge, idet flere faktorer spiller ind. Eksempelvis kan selvbetjeningsløsningen være vederlagsfri, hvilket kan tale imod et klientforhold. Ved benyttelsen af en selvbetjeningsløsning til juridisk bistand, oftest i form af en resultatforpligtelse, indgår brugeren en aftale om tjenestens levering af den givne ydelse, hvorfor opdraget bringer parterne ind i et kontraktforhold. Ifølge *Bryde Andersen* kan der dog også være et klientforhold uden et opdrag i det tilfælde, hvor klienten har brugt og/eller regelmæssigt bruger advokaten, uanset om der foreligger et aktuelt og specifikt opdrag hos advokaten.¹³⁸ Det er således ikke et eksakt krav, at advokaten har fremsendt en ordrebekræftelse, før der foreligger et klientforhold. Et klientforhold udgør en form for tjenesteforhold, som påbegyndes når klienten anmoder rådgiveren om bistand. Tjenesteforholdet iværksættes dog først på det tidspunkt, hvor rådgiveren påtager sig bistanden.¹³⁹ Ordrebekræftelsesreglen er en god skik-regel, og overholdelse heraf er således ikke afgørende for, om der kan statueres et klient-rådgiver forhold. I situationen, hvor reglen om ordrebekræftelse ikke er iagttaget, men advokaten alligevel udfører sit arbejde for klienten, og der i den forbindelse er ydes mangelfuld rådgivning, da vil advokaten næppe kunne undskylde sig med, at vedkommende har overholdt god advokatskik. *Langsted* anser den afgørende skillelinje for, at den pågældende rådgiver indestår med ansvar for sine råd, at der enten er tale om advokatvirksomhed eller ikke.¹⁴⁰ Dette er således også et moment i vurdering af, hvorvidt der er tale om et klientforhold.

Reglerne om god advokatskik tilsiger endvidere, at den enkelte advokat er forpligtet til at tydeliggøre om vedkommende har påtaget sig opdraget. *Bryde Andersen* sonder mellem *vederlags-* og *pligtforventningen* i besvarelsen af, hvornår et opdrag er etableret.¹⁴¹ Der er tale om de hovedforpligtelser, der udspringer af klient-rådgiver forholdet. Vederlagsforventningen består i, at der foreligger et klientforhold når ordrebekræftelsen er sendt til klienten, hvori der er opregnet de væsentligste elementer i rådgivningen samt størrelsen af vederlaget. Pligtforventningen kommer til udtryk i, at der forekommer visse pligter for rådgiveren i medfør af påtagelse af en juridiske opgave. Det er således navnlig advokaten, der påtager sig pligter i selve opdraget. Forenklet kan bemærkes, at en automatisk brevkassefunktion hos advokatvirksomheden via deres hjemmeside, som udgangspunkt ikke kan statuere et gyldigt opdrag.¹⁴² Det kan således antages, at der foreligger et klientforhold mellem en advokat og en klient, når enten en vederlags- eller pligtforventning er i spil, hvorved advokaten har påtaget sig en række pligter og herudover varetager klientens interesser.

I forhold til situationen, hvor en advokat udbyder en selvbetjeningsløsning, må det antages, at det på hjemmesiden oftest gøres klart, at løsningen udbydes af en advokat. Løsningen fremstår dermed med en vis grad af faglig troværdighed, idet advokattitlen oftest anskues med en forventning til kyndig og ordentlig rådgivning. Videre vil der ofte fremgå vilkår og betingelser på hjemmesiden, som klienten af selvbetjeningsløsningen accepterer. Det må således oplyses heri, at der indgås en

¹³⁸ Advokatretten, s. 212

¹³⁹ Advokatretten, s. 72

¹⁴⁰ Rådgivning, s. 165

¹⁴¹ Advokatretten, s. 214

¹⁴² Advokatretten, s. 214f.

aftale med den pågældende advokat der varetager løsningen om levering af en ydelse, typisk en resultatforpligtelse. Allerede i den situation vil der som udgangspunkt foreligge et klientforhold i medfør af princippet om kontraktens relativitet, da der er tale om et aftalebaseret opdrag.

4.3.2. Juridiske rådgiveres klientforhold

Det må herefter ligeledes undersøges, hvornår der foreligger et klientforhold mellem klienten og den juridiske rådgiver. Udgangspunktet må undertiden være tilsvarende dét, der er gældende for advokaters klientforhold. Dette gælder særligt i relation til, at der kan bestå et klientforhold når der er indgået en aftale herom. I LJR § 2, stk. 2 foreskrives, at aftaler om juridisk rådgivning skal udarbejdes skriftligt. Når bestemmelsen iagttages af den juridiske rådgiver og der udøves faktisk juridisk rådgivning, kan der næppe være tvivl om at der herefter består et klient-rådgiver forhold. Dette forudsætter naturligvis, at LJR finder anvendelse på den givne selvbetjeningsløsning, hvorfor denne erhvervsmæssigt skal drive virksomhed med det formål at yde juridisk rådgivning og hvor modtageren er en forbruger. Der kan undertiden antageligt også bestå et klientforhold uden kravet i LJR § 2, stk. 2 er opfyldt, såfremt der reelt er ydet rådgivning.

De ovenfor nævnte krav i LJR kan overføres til aftaler om juridisk rådgivning via selvbetjeningsløsninger. Mange af de eksisterende juridiske selvbetjeningsløsninger udbydes for nuværende af juridiske rådgivere, hvor de blandt andet forestår dokumentgenerering af eksempelvis testamenter, ejeraftaler, ansættelseskontrakter og andre juridiske dokumenter, der med fordel kan udfærdiges med automatiske softwareløsninger.

Det må sluttes, at det som tidligere er blevet fremhævet om, hvornår der foreligger et klientforhold inden for advokathvervet, også er gældende for juridiske rådgivere for så vidt angår princippet om kontraktens relativitet. Dette kommer til udtryk i, at der utvivlsomt består et klientforhold for juridiske rådgivere, når disse udbyder selvbetjeningsløsninger og indgår aftale herom via deres vilkår og betingelser, som anvenderen af løsningen skal acceptere i rådgivningsprocessen.

4.4. Fastlæggelse af rådgivning

For at kunne besvare kandidatspecialets problemformulering, må det undersøges, hvad rådgivning konkret er. Særligt for juridiske rådgivere er, at de i visse tilfælde er omfattet af LJR. Loven omfatter dog kun rådgivning, der ydes til forbrugere, jf. LJR § 1, og det findes derfor nødvendigt at analysere begrebet efter andet end denne lov. Der vil i den forbindelse foretages en analyse af, hvorvidt dokumenter og andre ydelser præsteret af selvbetjeningsløsninger, kan karakteriseres som rådgivning samt hvilke retsvirkninger, der er knyttet hertil.

Som beskrevet i afsnit 2.2.2. om rådgiveransvaret, dækker begrebet rådgivning over, at en person giver en anden råd om en specificeret problemstilling. Rådgivningen kan enten være mundtlig eller skriftlig, eksempelvis i form af udarbejdelse af breve, kontrakter eller tegninger. Det kendetegnende ved rådgivning er, at der ikke ydes fysisk assistance. Der gives alene anvisninger

eller forslag til, hvorledes en given situation bør håndteres.¹⁴³ Hvorvidt der reelt er tale om rådgivning, kan tilmed afhænge af modtagerens forståelse. Jo mere modtageren forventer, at der er tale om professionel rådgivning, desto mere sandsynligt er det, at der er tale om reel professionel rådgivning. Hvis rådgiveren ligefrem markedsfører sig med sin rådgivning, og tager honorar herfor, vil der være tale om en indeståelse for en rådgivning af et vist fagligt niveau.¹⁴⁴ Ifølge *Langsted*, kan rådgivning defineres således "... tilpasset, fagligt funderet informationsgivning med henblik på en klients beslutningstagning".¹⁴⁵ Informationsgivningen fremstår her adskilt fra assistancen. Assistancen eller ekspeditionen skal anskues som det der realiserer den løsning den rådsøgende har valgt. De ansvarspådragende fejl kan opstå både i selve rådgivning og for assistancen. Ydelse i form af assistance hører således ikke under begrebet rådgivning. Inddragelsen af faglighed i definitionen skal her ikke ses som et element der altid vil være til stede i en rådgivning, men alene et element der er til stede i den sammenhæng hvori rådgivning sædvanligvis indgår i. Tilpasning skal i sammenhængen forstås som et krav om en vis relevans for den enkelte klient i informationen.¹⁴⁶ Modsætningen til dette kan udgøre nyhedsbreve eller generel information på eksempelvis en advokats hjemmeside, som ikke er ansvarspådragende. Det fremgår videre af betænkning om rådgiveransvar nr. 1362/1998, at begrebet rådgivning må forstås bredt, således at det ikke blot omhandler specifikke anbefalinger, men også vejledninger, uanset om disse gives skriftligt eller mundtligt.¹⁴⁷ *Sørensen* anfører herom, at fokuset for de ovenfor anførte definitioner er, at klienten skal træffe en beslutning.¹⁴⁸ Andre definitioner ses endvidere at fokusere på uafhængighed, hvorefter rådgivningen skal være fri for anden indflydelse end hensynet til klienten. Det ses i forskellige brancher, at uafhængighed er indført i love, og etiske eller god skiks regler, eksempelvis for advokater. Hvorvidt der er et decideret krav om uafhængighed er omdiskuteret i teorien og det anføres herom af *Sørensen*, at det forekommer problematisk at indlægge en sådan betingelse i begrebet, da konsekvensen heraf er at en given ydelse ikke kan anses for rådgivning.¹⁴⁹

Når råd gives uden vederlag, er det et naturligt spørgsmål, om der således er opstået et klient-rådgiver forhold. *Gomard* anfører, at der ofte erlægges et vederlag for bistand. Råd der ydes med et professionelt islæt, vil bevirke, at rådgiveren er ansvarlig herfor, uagtet om rådet er givet vederlagsfrit.¹⁵⁰ Såfremt der ydes rådgivning til familie og venner vederlagsfrit, i et ikke-professionelt miljø, vil der ikke her være tale om rådgivning under ansvar for rådgiveren.¹⁵¹

Som anført i kapitel 3 omfatter LJR ikke kun juridisk bistand i snæver forstand, men også i bred forstand. Dette forstås som skriftlige eller mundtlige anbefalinger og vejledninger om retsgrundlaget samt konsekvenser af den rådsøgendes valg. Herudover omfattes også udfærdigelse eller udfyldelse af dokumenter, herunder juridisk bistand, hvor der ikke er tilknyttet reel juridisk

¹⁴³ Rådgivning, s. 12

¹⁴⁴ Rådgivning, s. 14

¹⁴⁵ Rådgivning s. 17f.

¹⁴⁶ God skik for juridisk rådgivning, s. 246

¹⁴⁷ Betænkning om rådgiveransvar nr. 1362/1998, pkt. 4.2.1. nederst

¹⁴⁸ God skik for juridisk rådgivning, s. 247f.

¹⁴⁹ God skik for juridisk rådgivning, s. 247ff.

¹⁵⁰ Moderne erstatningsret, s. 60

¹⁵¹ Moderne erstatningsret, s. 60f.

rådgivning til ydelsen, men hvor ydelsen udgør udarbejdelse af et dokument. Eksempelvis omfattes udfærdigelse af testamenter uden dertil knyttet juridisk rådgivning til ydelsen også.¹⁵² Der findes ingen relevante domme vedrørende anvendelsesområdet efter LJR. Der findes dog en række domme, hvor der af domstolene er taget stilling til begrebet juridisk bistand efter vinkelskriverloven, der indeholdte et markedsføringsforbud mod juridisk bistand, og som er den lov der blev ophævet i forbindelse med indføringen af LJR. Vinkelskriverloven anvendte ligeledes følgende eksempel på juridisk bistand: "*Affattelse af Dokumenter, Indgivelse af Andragender til myndighederne og juridisk Vejledning af enhver Art*".¹⁵³ Af forarbejderne til LJR fremgår at loven har et anvendelsesområde svarende til vinkelskriverloven, og derfor findes retspraksis efter vinkelskriverloven anvendelig i definition af rådgivning.¹⁵⁴ Af andre konkrete eksempler kan nævnes dommen U.1989.183 Ø hvor Landsretten udtalte at:

"... skødeskrivning, udfærdigelse af pantebreve, tinglysning og andre i forbindelse med handel med faste ejendomme nødvendige og sædvanlige ekspeditioner må anses for omfattet ...".¹⁵⁵

Landsretten udtalte ovenstående i relation til anvendelsesområdet for vinkelskriverloven, hvilket derfor kan bruges som fortolkningsbidrag til at definere begrebet rådgivning.

Herudover ses dommen U.1999.1922 Ø, hvor udfærdigelse af dokumenter og foretagelse af samtlige ekspeditioner i forbindelse med berigtigelse af ejendomshandel udgjorde juridisk rådgivning. Som eksempel på noget der ikke var anset for værende rådgivning, er dommen U.2004.2209 Ø, hvor der forelå salg af juridiske standard dokumenter med tilhørende vejledninger. Kunderne blev endvidere ikke anvist, hvad der skulle skrives i dokumenterne, men alene anvist hvilke rubrikker i dokumentet der skulle udfyldes. Det blev af Retten lagt til grund, at tjenesten reelt var et opslagsværk, hvor der ikke blev ydet "*... individuel, personlig rådgivning eller retshjælp ...*". Sørensen anfører, at i de tilfælde hvor det ikke er underordnet, hvem klienten er, og rådgiveren således skal foretage sig noget forskelligt fra klient til klient, kan det efter omstændighederne være rådgivning. Det modsatte tilfælde er hvor det ingen betydning har, hvem klienten er, og der således er tale om rene ekspeditioner, såsom i det ovenfor anførte tilfælde, hvor der alene var tale om salg af utilpassede standarddokumenter.¹⁵⁶ I disse tilfælde, vil det være nødvendigt at anskue det ud fra et køberetligt mangelsansvar, hvorefter erstatningsbeføjelsen potentielt vil kunne gøres gældende. Dette falder dog uden kandidatspecialets rammer, da der således ikke længere er tale om juridisk bistand, men alene et decideret køb af dokumenter i købelovens forstand.

I forhold til fastlæggelsen af rådgivning, er det også nødvendigt, at der er tale om erhvervsmæssig rådgivning før rådgiveransvarets professionskrav kan anvendes.¹⁵⁷ I denne forbindelse findes det

¹⁵² SR.2006.238

¹⁵³ Lov nr 565 af 28. august 1986 om ydelse af juridisk bistand samt om inkasso- og detektivvirksomhed m.v.

¹⁵⁴ Folketingstidende, 2005-06, tillæg A 1978, s. 1989

¹⁵⁵ U 1989.183 Ø

¹⁵⁶ God skik for juridisk rådgivning, s. 240

¹⁵⁷ Rådgivning, s. 164

som ovenfor anført nødvendigt at fastlægge rådgivning efter både baggrundsrettens almindelige principper og efter LJR.

Efter LJR § 1 forudsættes det, at kunden betaler et vederlag. Dog kan vederlagsfri enkeltstående rådgivning være omfattet, såfremt der eksempelvis er tale om bevarelse af gode kunderelationer.¹⁵⁸ For advokater er det afgørende, hvorvidt der er tale om advokatvirksomhed. Der findes komplicerede grænsetilfælde i relation til dette begreb, som ikke findes relevant at behandle, da der ikke udspringer en problemstilling heraf i relation til selvbetjeningsløsningerne. *Langsted* anfører, at der kan anvendes flere indikatorer for om der er ydet erhvervsmæssig rådgivning.¹⁵⁹ Herunder anføres blandt andet:

“... Udarbejdelse af dokumenter, tegninger m.v.” og “*Fælles forståelse mellem parterne af, at der skal betales honorar*” samt “*“Klientens” opfattelse af om der var tale om erhvervsmæssig bistand, herunder om der kunne kræves honorar.*”¹⁶⁰

Honoraret er alene en indikation for erhvervsmæssig rådgivning, da advokaten kan være ansvarlig for gratis information og bistand, forudsat at bistanden præsteres som led i advokatens advokatvirksomhed.¹⁶¹ Heroverfor er den situation, hvor advokater eller juridiske rådgivere tilbyder gratis information på en hjemmeside eller via et udsendt nyhedsbrev. Selvom det ovenstående primært fremgår i relation til advokater, findes samme indikationer for erhvervsmæssig rådgivning at kunne anvendes på juridiske rådgivere, når de handler uden for anvendelsesområdet af LJR, altså hvor der ydes rådgivning til erhvervskunder. Inden for amerikansk ret er det sædvanligt, at advokatfirmaer påtager sig sager *pro bono*. Herved forstås, at bistand ydes uden vederlag for klienten, navnlig blandt andet grundet betragtninger om samfundsmæssige nyttehensyn. Da der er tale om rådgivning i firmaet, er advokaten, der påtager sig sådanne sager, naturligvis ansvarlig for forkert og/eller mangelfuld rådgivning uanset, da rådgiveren fremstår som professionel over for klienten.

4.4.1. Honorarets betydning

Juridiske ydelser leveret gennem en selvbetjeningsløsning kan ofte leveres til et lavere honorar, end hvis der er tale om den traditionelle advokatydelse. På denne måde, kan de siges at være et mere konkurrencedygtigt alternativ til den traditionelle advokatydelse. Det lavere honorar tillader sig som følge af de reducerede driftsmæssige omkostninger, der alene skyldes væsentlige omkostninger i udviklingsfasen af teknologien. Honoraret kan advokater næppe konkurrere med, da det nødvendigvis må kræve en omlægning af hele advokatbranchens tilgang til lønninger og honorar. Som tidligere undersøgt i kapitel 3 om professionelle løsninger, kan disse løsninger dog være en variabel advokatbranchen kan øge sin konkurrencedygtighed på, som følge af effektivisering. Prissammenligninger ses ligeledes anvendt i legal tech-industrien som et argument

¹⁵⁸ Folketingstidende, 2005-06, tillæg A 1978, s. 1989, s. 1990

¹⁵⁹ Rådgivning, s. 166

¹⁶⁰ Rådgivning, s. 166

¹⁶¹ Samvirkende advokater, s. 64

for den alternative løsning. Dette leder til spørgsmålet om, hvorvidt honoraret har en betydning for ansvarsvurderingen.

Efter det kontrakts- og køberetlige synspunkt har en part der betaler en lavere ydelse end den sædvanlige, en tilsvarende mindre forventning til ydelsens kvalitet.¹⁶² Der kan således ikke forventes det samme, såfremt der betales den halve pris, som hvis den fulde var betalt. Dette skyldes dog, at der er en væsentligt større gennemsigthed i henhold til selve ydelsens indhold, når en part eksempelvis køber et fjernsyn eller andre lignende generiske løsøre genstande. Denne gennemsigthed i ydelsens indhold kan dog ikke anvendes på rådgivningsområdet. *Langsted* anfører herom, at sammenhængen mellem tidsforbrug og rådgivning er fuldstændigt uigennemskuelig for den ikke-professionelle.¹⁶³ Det må dog i forlængelse heraf antages, at det samme gør sig gældende såfremt der er tale om en professionel modpart. Det er vanskeligt at forestille sig, at en professionel modpart på tilsvarende vis skulle være i stand til at gennemskue, hvor lang tid udarbejdelsen af en ejeraftale burde tage. Det fremstår ligeledes vanskeligt for den professionelle part, at vedkommende på baggrund af førnævnte skulle være i stand til at se hvorledes rådgiveren prisfastsætter sin indsats, særligt når der er tale om nyere teknologi såsom legal tech. Selv hvis den professionelle modpart er i stand til at gøre sig disse overvejelser, kan det ikke forventes af vedkommende, da det alene er henholdsvis advokaten eller den juridiske rådgiver der er underlagt et professionsansvar og ikke klienten. Dette må ligeledes følge af det faktum, at det i forhold til betragtninger om egen skyld, ikke ses tillagt betydning i retspraksis, at modparten har været professionel. Dette kan udledes af dommen U.2000.1721 H. Sagen omhandlede en ejendomsmæglers manglende oplysning om inkonvertible lån til køber, som var revisor og ansat i et realkreditinstitut, og det blev ikke tillagt betydning at revisoreren havde været professionel. Det må således afvises at det lavere honorar, der kan opkræves af udbyderne af selvbetjeningsløsningerne, kan resultere i en accept af en ringere ydelse med den konsekvens at ansvaret på tilsvarende vis lempes. Honoraret kan imidlertid ikke hævdes at være betydningsløst i ansvarsvurderingen, da et lavere honorar kan være udtryk for en aftalt indskrænkning af opgaverne.¹⁶⁴

4.4.2. Opdrag og indskrænkning

Når der indgås en aftale mellem advokat og klient, vil denne aftale indeholde en beskrivelse af bistanden. Advokaten vil ligeledes være forpligtet til at affatte en sådan beskrivelse af opdraget, jf. AER pkt. 14.1 for erhvervsforhold og AER 15.1 for forbrugerforhold. Denne beskrivelse skal ses som en afgrænsning eller præcisering af de pligter, der herefter følger af aftalen. Aftalen får således en afgørende betydning for culpavurderingen, og et udgangspunkt kan tages heri. Det ses imidlertid, at den ansvarspådragende adfærd kan foreligge for tilfælde, der ikke er søgt defineret i aftalen. Culpavurderingen suppleres også af de normer, der gælder for erhvervsudøvere inden for den pågældende profession.¹⁶⁵ Dette kan ses som resultat af advokatbranchens kutyme for en

¹⁶² Rådgivning, s. 162

¹⁶³ Rådgivning, s. 163

¹⁶⁴ Rådgivning, s. 163f.

¹⁶⁵ Rådgivning, s. 147 og 150

anvendelse af prædefinerede opgavetyper.¹⁶⁶ Erstatningsansvaret kan således formodes at være et resultat af professionsansvaret, da culpavurderingen her tager afsæt i, hvordan en god og ordentlig advokat havde handlet i henhold til pågældende opdrag. Det er tidligere beskrevet, at advokatbranchen har defineret hvad fyldestgørende testamenterrådgivning indeholder.¹⁶⁷ Dog er det selvsagt en betingelse, at et givent erstatningskrav udspringer af dette opdrag.¹⁶⁸ Et eksempel på denne kontraktmæssige udfyldning ses i dommen FED 1994.1532 V, som vedrørte en advokats manglende rådgivning om skattemæssige konsekvenser. Retten tog indledningsvist stilling til, hvorvidt den givne problemstilling var en del af aftalen, og fandt det ikke bevist, at der var indgået aftale om, at rådgivning ikke skulle indeholde skatteretlige overvejelser. På trods af at aftalen ikke indeholdt sådanne overvejelser, fandt Landsretten at advokaten havde handlet ansvarspådragende. Opdraget skal således anskues som en objektiv størrelse og ikke noget, som rådgiveren eller advokaten selv endegyldigt kan definere. Dette gælder dog kun i det omfang, der ikke er tale om retmæssige indskrænkninger af opdraget. Det ses i legal tech-industrien, at opgaverne indskrænkes til udelukkende at vedrøre udleveringen af et dokument, eksempelvis et automatisk genereret testamente. Dette leder ligeledes til nye overvejelser om, hvorvidt de pågældende opgaver kan indskrænkes til udelukkende at vedrøre udleveringen af et givent dokument. Såfremt advokatens opgave, eksempelvis i forbindelse med en ejendomshandel, er indskrænket til alene at indeholde oprettelsen af købsaftalen, skødeskrivning og herefter tinglysning, må det overvejes, om det stadig kan hævdes at være fyldestgørende rådgivning. Det er således udelukkende de nødvendige dokumenter til overdragelsen af ejendommen. Der gælder sædvanligvis en oplysningspligt for advokaten for ejendomsoverdragelser. En indskrænkning af den ovenfor anførte type, vil derfor have afgrænset sig fra at iagttage denne oplysningspligt.

Udgangspunktet er aftalefrihed, og såfremt der skal pålægges et ansvar, vil det således skulle vedrøre opgaver som ligger udenfor den afgrænsede opgave. *Munk-Hansen* har med henvisning til *Gomard* herom anført, at aftalens indskrænkning er uden betydning i culpavurderingen, da der indenfor de af professionsansvaret regulerede områder, eksempelvis advokater og revisorer, har dannet sig en tradition for hvordan hvervet skal udføres. Som følge heraf må opgaven udføres enten forsvarligt eller rådgiveren må nægte at påtage sig den.¹⁶⁹ Dette skal således forstås som et præceptivt faglighedskrav. En rådgiver der påtager sig en given opgave, vil derfor få accessoriske pligter, i dette tilfælde rådgivning, med i opgaven. Denne præceptivitet gør sig dog ikke gældende i fuld udstrækning, da domstolene undertiden anerkender vilkår i det omfang der ikke er grundlag for tilsidesættelse.¹⁷⁰ Som anført, gælder der inden for professionsansvaret et faglighedskrav, og det kan derfor indledningsvist ikke siges at være et beskyttelsesværdigt formål at afvige fagligheden.

Ulfbeck synes at tilslutte sig *Gomards* synspunkt om det præceptive faglighedskrav, for så vidt angår opgaver inden for den pågældende professions kerneområde. Det bemærkes imidlertid, at

¹⁶⁶ God skik for juridisk rådgivning, s. 162

¹⁶⁷ RR.6.2012.24, s. 4

¹⁶⁸ Advokatretten, s. 749

¹⁶⁹ Opgavebegrænsninger i rådgivningsaftaler

¹⁷⁰ Opgavebegrænsninger i rådgivningsaftaler

tilskæring af opgaver lettere lader sig gøre, såfremt opgaven ikke falder indenfor kerneområdet for den pågældende profession. Herudover udtrykkes en større adgang til at lade aftalen veje tungere end faglige normer på områder, hvor der sker stor brancheglidning.¹⁷¹ Hvorvidt indskrænkningen kan tillades vil således skulle vurderes konkret. Herudover kan der være naturligt forekommende hensyn såsom tidsmæssige faktorer der kan berettige en indskrænkning. *Langsted* synes til en vis grad ligeledes at tilslutte sig det præceptive faglighedskrav, da det udtrykkes, at der må være tale en indskrænkning der kan "... *begrundes sagligt ud fra opgavens karakter.*"¹⁷² Ifølge *Munk-Hansen* kan indskrænkninger herudover gøre sig gældende i tilfælde af, at begrænsningen motiveres af "*et ønske om at optjene sit honorar på en mere komfortabel måde eller om at tilsløre udygtighed i forhold til en forventelig ydelse på området.*"¹⁷³

En begrænsning som nævnt i citatet ovenfor vil næppe tjene til en loyal opfyldelse af kundens behov. Videre anføres herom at:

*"En erhvervsdrivende rådgiver skal præstere en fagmæssig ydelse og skal levere en forsvarlig indsats, og denne pligt kan rådgiveren ikke frigøre sig fra ved »smarte« dispositioner til egen fordel".*¹⁷⁴

Det udtrykkes videre, at en aftale om en "*ikke-fagmæssig løsning*" er gyldig, når konsekvenserne er kendt.¹⁷⁵ I det tilfælde, hvor aftalen skyldes et ønske om besparelse fra klientens side, er der ifølge *Ulfbeck* ikke et ligeså stort hensyn at tage til klienten. På trods af dette udtrykkes alligevel en vis tilbageholdenhed med at lade sådanne aftaler være gældende.¹⁷⁶ Det må ses som en balancegang mellem hensynet til hindring af klientens disponering til skade for sig selv, og det manglende hensyn til klienten, der udelukkende ønsker en så stor besparelse som muligt. I tilknytning til dette anfører *Langsted*, at en sådan besparelse også må være hæftet på klientens interesse i det begrænsede opdrag, og dette må således kunne påvises af rådgiveren. Ligeledes må klienten have accepteret denne indskrænkning med kendskab til konsekvenserne heraf.¹⁷⁷

Som anført ovenfor i forhold til honoraret i afsnit 4.4.1., er der i legal tech-industrien en tendens til prissammenligning med advokatydelsen. Dette må tilmed indebære en sammenligning med kvaliteten, idet argumentet ellers kan antages at være uden betydning. En prissammenligning med et kvalitetsmæssigt bedre produkt kan næppe tillægges megen vægt. Ved enhver transaktion må det antages, at klienten har ønske om at gardere sig mod tab. Advokatens opgave i forbindelse hermed er fortrinsvis at realisere klientens ønsker, og herunder så vidt muligt sikre klienten mod at disponere til skade for sig selv, med tab som følge heraf. I det omfang at der i opdraget fjernes elementer der hindrer dette tab, må ydelsens kvalitet også gradvist blive kontraktmæssigt ringere.

¹⁷¹ Erstatningsretlige grænseområder, s. 39

¹⁷² Rådgivning, s. 148ff.

¹⁷³ Opgavebegrænsninger i rådgivningsaftaler

¹⁷⁴ Opgavebegrænsninger i rådgivningsaftaler

¹⁷⁵ Opgavebegrænsninger i rådgivningsaftaler

¹⁷⁶ Erstatningsretlige grænseområder, s. 40

¹⁷⁷ Rådgivning, s. 148-150

Den rådsøgende kan have en interesse i at spare penge, men som det tidligere er anført, må det også være gennemskueligt hvilket kompromis der indgås som følge af besparelsen. Den konstruktion selvbetjeningsløsningerne er opbygget omkring, kan anses for værende en bekvemmelig metode til indtjening af honorar. Det fremstår herudover som en disposition til fordel for udbyderen, der slipper for at foretage sig noget aktivt fra klient til klient, da selvbetjeningsløsningen fungerer uafhængigt og automatisk. De forekommer tilmed ofte uigennemskuelige for den rådsøgende, der ikke i alle tilfælde har et begreb om, hvilke kvalitetskrav der eventuelt slækkes på. I relation til den ovenfor anførte problemstilling vedrørende oplysningspligten ved ejendomshandler, kan det eksempelvis anføres, at det udelukkende er rådgiveren der kender til de relevante oplysninger, og den rådsøgende vil således være ude af stand til at vurdere konsekvensen af denne indskrænkning. Enhver situation må dog vurderes konkret og dette kan alene anses som indikatorer, der kan tillægges vægt i vurderingen. Det må dog forudsættes at selvbetjeningsløsningen foretager en sammenligning med advokatydelsen, og udtrykkeligt belyser for kunden hvad denne henholdsvis modtager og ikke modtager. I forlængelse heraf, kan det muligvis tillades, at en ejendomshandel indskrænkes til kun at omhandle udarbejdelsen af købsaftale og skøde samt tinglysning.

Nærværende afsnit må ud over den generelle analyse af begrebet rådgivning også forestå analysen af, hvorvidt selvbetjeningsløsninger kan karakteriseres som rådgivning. Dette synes at være tilfældet, når der ydes juridisk rådgivning til forbrugere i medfør af LJR, og der blandt andet foreligger en skriftlig aftale om juridisk bistand efter LJR § 2, stk. 2. En sådan aftale indgås oftest på selvbetjeningsløsningen forinden løsningen genererer den bistand, som klienten har købt. I forhold til advokatbranchens udbydelse af selvbetjeningsløsninger må anføres, at såfremt advokaten udbyder tjenesten gennem sin advokatvirksomhed, og markedsfører den i sit virke som advokat, vil der antageligt være tale om rådgivning. Rådgivningen kommer især til udtryk når advokaten påtager sig et opdrag, og sender en ordrebekræftelse i medfør af ordrebekræftelsesreglen i AER, hvorefter der således vil bestå et klientforhold med aftale om præstering af visse juridiske indsats- og/eller resultatforpligtelser. Selvbetjeningsløsninger vil dog som oftest have karakter af en resultatforpligtelse, eksempelvis om at præstere en ejerftale til en virksomhed med flere ejere, eller i form af en indsatsforpligtelse præsteret af en chatbot¹⁷⁸. Som tidligere beskrevet, vil selvbetjeningsløsninger ofte udgøre dokumentgenerering. Det er de fleste aktører på markedet for sådanne løsninger, der tilbyder forskellige dokumenter. På baggrund af analysen som helhed indtil nu, kan det næppe tænkes ikke at være tilfældet, at der er tale om rådgivning i de ovenfor nævnte situationer. Det må derfor slutes, at juridiske rådgiveres og advokaters udbydelse af selvbetjeningsløsninger som udgangspunkt må anses omfattet af begrebet rådgivning.

4.5. Rådgiverens ansvar

I medfør af kandidatspecialets erstatningsretlige karakter, må der indledes en analyse af ansvaret for rådgivere, advokater eller juridiske rådgivere, der udbyder selvbetjeningsløsninger. Disse

¹⁷⁸ Software som kan afgive redegørelser vedrørende et emne og eventuelt disponere selvstændigt

betragtninger kan foretages, idet det er fastlagt, hvornår der er tale om et klient-rådgiver forhold samt hvornår rådgivning foreligger.

4.5.1. Generelle krav til rådgivningen

For at kunne fastlægge henholdsvis advokatens og den juridiske rådgivers ansvar for anvendelse af selvbetjeningsløsninger, må der ske en behandling af de generelle krav til rådgivningen. Disse generelle krav kan naturligvis tillige finde anvendelse ved advokaters og juridiske rådgiveres brug af professionelle løsninger, men de inddrages i nærværende kapitel i det omfang, de udgør en problemstilling i relation til selvbetjeningsløsninger. Det bemærkes, at de generelle ansvarsmodifikationer, som omtalt i afsnit 3.2, ligeledes gælder i relation til selvbetjeningsløsninger. Disse forhold udgør klare og uklare retsforhold, resultat- og indsatsforpligtelse, god advokatskik, specialist- og generalistbetegnelse og klientens berettigede forventninger.

I forholdet mellem klient og rådgiver indgår to forskellige forventninger. Den ene er rådgiverens forventninger til klienten. Denne forventning udgør at klienten fortæller om de faktiske forhold og selve formålet med henvendelsen. Den anden forventning er at klienten modsat forventer, at rådgiveren sørger for at fundamentet for rådgivningen er fyldestgørende, ved at stille spørgsmål herom, som klienten ikke selv har fundet nødvendige at komme med. Tilsvarende forventes at rådgiveren filtrerer i irrelevante oplysninger.¹⁷⁹ Som nævnt ovenfor, indebærer rådgivningen en tilpasning af den information klienten gives. Selvbetjeningsløsningerne indhenter eksempelvis disse oplysninger ved hjælp af spørgeskema-lignende undersøgelser. Herved vil klienten typisk skulle foretage sine valg ud fra de tilhørende vejledninger. Det er altid en konkret vurdering, hvor mange løsningsforslag klienten bør have at vælge imellem. Det kan således ikke kræves, at klienten præsenteres for flere løsningsforslag. I det omfang der er flere relevante løsningsforslag, bør klienten dog præsenteres for disse. Videre bør fremlægges fordele og ulemper heraf.¹⁸⁰

Konstruktionen med selvbetjeningsløsninger, kan ligeledes potentielt medføre en problemstilling vedrørende rådgiverens pligt til af egen drift at indhente alle relevante oplysninger i forhold til den givne sag. Klienten er ofte ikke selv opmærksom på, hvilke oplysninger der er relevante, hvorfor det påhviler rådgiveren at indhente disse. Som følge heraf kan rådgiveren ikke blot forlade sig ved, at de oplysninger klienten selv har givet er tilstrækkelige.¹⁸¹ Dette fremgår tydeligt af U.2002.1698 H, hvor en klient havde pådraget sig en personskade. Advokaten lagde oplysninger afgivet af klienten selv, til grund for opgørelsen af erhvervsevnetabserstatningen. Disse oplysninger var imidlertid ikke tilstrækkelige, da de førte til en opgørelse efter forkerte regler. Vestre Landsret fandt således advokaten ansvarlig for ikke at have tilvejebragt fornødne informationer om klientens forhold. *Langsted* anfører i forlængelse heraf, at der gives rådgiveren et vist spillerum i forhold til utilstrækkelige oplysninger, da det ofte er meget vanskeligt, hvis ikke umuligt, at fremskaffe alle tænkelige relevante oplysninger, til alle relevante scenarier i den givne sag. Det

¹⁷⁹ Rådgivning, s. 181f

¹⁸⁰ Rådgivning, s. 181f.

¹⁸¹ Rådgivning, s. 184f.

anføres endvidere at det er udgangspunktet, at rådgiveren ikke kan blive ansvarlig, såfremt denne klarlægger usikkerhederne og disses karakter og omfang for klienten, og klienten herefter accepterer usikkerhederne.¹⁸²

Rådgiveren har med hensyn til centrale oplysninger en pligt til at kontrollere rigtigheden af klientens oplysninger. Denne pligt blev eksempelvis fastlagt i dommen FED 2000.2555 Ø, hvor en ejendomsmægler undlod at foretage undersøgelse af centrale dokumenter for ejendomshandlen. Disse dokumenter var, med baggrund i deres centrale karakter, omfattet af ejendomsmæglerens undersøgelsespligt. Ejendomsmæglerne lod imidlertid klienten, som i sagen var sælgeren, indestå for, at der ikke var truffet beslutninger i ejerforeningen, der var byrdefulde for køberen. Ejendomsmægleren fandtes ikke at kunne fraskrive sig ansvaret, ved at lade klienten indestå for disse oplysningers rigtighed.

Ifølge *Ulfbeck* kan der opstå et problem, hvis rådgivningen ydes i for generel form. Dette vil ofte ikke være fyldestgørende, idet det medfører en risiko for, at klienten ikke forstår rådgivningen.¹⁸³ I U 2000.424 V rådgav en advokatfuldmægtig et kommende ægtepar om etableringen af forskellige typer af særeje. Det viste sig efterfølgende, da manden døde, at hustruen ikke havde forstået konsekvenserne af det valgte skilsmissesæreje. Advokatfuldmægtigen gjorde gældende, at denne efterfølgende havde fremsendt et brev til parret, hvori der blev redegjort for konsekvenserne ved skilsmissesæreje. Vestre Landsret fandt imidlertid ikke, at advokatfuldmægtigen kunne forvente, at parret forstod brevs indhold og konsekvenserne ved skilsmissesæreje, og advokatfuldmægtigen fandtes således at have handlet ansvarspådragende. I FED 1997.1709 V påhvilede det en advokat, at rådgive sin klient om mulighederne for kurssikring i forbindelse med køb af en fast ejendom. Rådgivning om kurssikring havde reelt fundet sted, men ikke i tilstrækkelig grad. Ifølge Landsretten skulle advokaten blandt andet have foretaget regneeksempler, hvilket ikke blev gjort. Advokaten blev således fundet erstatningsansvarlig for det tab, den manglende kurssikring medførte for klienten. Afgørelserne er udtryk for, at der gælder strenge krav til, at en rådgiver sikrer sig, at klienten har forstået rådgivningens indhold og konsekvenserne heraf. *Langsted* omtaler det som en pædagogisk indsats, rådgiveren skal foretage sig.¹⁸⁴

I det omfang selvbetjeningsløsningen indeholder machine learning, også kaldet maskinindlæring, vil løsningen kunne foretage løbende indlæring i takt med at den stilles over for situationer, hvor den er nødsaget til at afvige fra de udgangspunkter den er programmeret til i udviklingsfasen. Det bemærkes dog, at dette er en avanceret form for legal tech, der ikke er den hyppigst forekommende. Såfremt selvbetjeningsløsningen indeholder denne form for teknologi, vil det formentligt være muligt at identificere de ovenfor anførte problemstillinger i forbindelse med rådgivningen. Det er dog mere udbredt, at løsninger indeholder paradigmatlignende spørgeskemaundersøgelser, der i udviklingsfasen er programmeret til at identificere bestemte typesituationer og heraf danne

¹⁸² Rådgivning, s. 187

¹⁸³ Erstatningsretlige grænseområder, s. 74

¹⁸⁴ Rådgivning, s. 221

fundament for rådgivningen. Løsningen vil således have indprogrammeret forudbestemte løsningsforslag, der præsenteres på baggrund af de indkomne oplysninger. Løsningen vil ikke være i stand til at vurdere relevansen heraf, og hvorvidt klienten bør præsenteres for flere forslag, end de indprogrammerede. Løsningen vil heller ikke i ethvert tilfælde kunne vurdere, hvorvidt oplysningerne er tilstrækkelige og herudover hvorvidt oplysningerne er korrekte. Ligeledes kan der opstå problemer i forhold til at sikre, at klienten forstår den modtagne rådgivning. I et sådant tilfælde vil det tale imod culpa, såfremt udbyderen af løsningen søger at hindre misforståelser, eksempelvis ved at lave eksempler og forklaringer på hjemmesiden, forinden klienten skal foretage et valg om indholdet af det pågældende dokument. De ovenfor anførte problemstillinger kræver konkret stillingtagen til oplysninger fra klienten. Løsningen til klienten bygges således alene på det grundlag, som klienten selv har stillet til rådighed. Desuden indeholder den ingen sikkerhedsventil i form af en medarbejder, der efterser dette grundlag. Såfremt dette var tilfældet, ville løsningen heller ikke længere kunne karakteriseres som en decideret selvbetjeningsløsning, idet det er en forudsætning, at den opererer i høj grad selvstændigt og automatisk.

4.5.2. Specificering af ansvaret for rådgivere

Som anført i analysens kapitel 3, gælder der en grundlæggende ansvarsnorm for juridiske rådgivere, som primært udledes af LJR og god skik for juridisk rådgivning. I den forbindelse sondres mellem begreberne status- og funktionsbestemt ansvarsnorm. Disse må alt andet lige finde anvendelse på den juridiske rådgiveres anvendelse af selvbetjeningsløsninger, idet ansvarets karakter ikke væsentligt adskiller sig fra den situation, hvor den juridiske rådgiver anvender en professionel løsning. Det er tidligere i kandidatspecialet konkluderet, at juridiske rådgivere underlægges en ansvarsnorm, som er sammenlignelig med advokatansvarsnormen, såfremt den juridiske rådgiver bevæger sig ind på et område, hvor advokaten traditionelt yder bistand. Dette er generelt udtryk for den funktionsbestemte ansvarsnorm, hvorefter den juridiske rådgiver underlægges en advokatnorm når den juridiske rådgiver udøver advokatopgaver. Dette er ligeledes gældende over for professionelle løsninger såvel som selvbetjeningsløsninger. Ydermere kan det ikke udelukkes, at juridiske rådgivere fremadrettet kan differentiere sig fra advokatbranchen i en sådan grad, at ansvarsvurderingen må være anderledes.¹⁸⁵ Dette er imidlertid svært at forestille sig på nuværende tidspunkt. Såfremt juridiske rådgivere skal vurderes strengere end advokater, vil det sandsynligvis kræve, at de anses som mere kompetente på det givne rådgivningsområde end advokater. Dette kan ske ved, at de markedsfører sig som specialister inden for et givent retsområde.¹⁸⁶ Ifølge det statusbestemte ansvar kan juridiske rådgivere bedømmes ud fra den profession vedkommende handler inden for, hvorfor der ikke tages hensyn til den reelt udførte ydelse. Der kan undertiden ikke i alle tilfælde trækkes en klar linje mellem status- og funktionsbestemte normer, idet skillelinjen er uklar og kan være sammenfaldende i visse situationer, jf. afsnit 3.3.3 om nuancering af ansvarsnormen for juridiske rådgivere.

For så vidt angår erstatningsansvaret for advokater i relation til selvbetjeningsløsninger, må der i sin helhed henvises til kapitel 3, om professionelle løsninger, idet der i det væsentligste gælder de

¹⁸⁵ RR.6.2012.24, s. 3f.

¹⁸⁶ God skik for juridisk rådgivning, s. 312ff.

samme normer og momenter. Dette må ses begrundet i at ansvaret bygger på nogle grundlæggende momenter, som anvendes bredt i forhold til advokaters ansvar, uagtet om der er tale om en professionel løsning, der anvendes til generering af et testamente, eller en selvbetjeningsløsning, der anvendes til selvsamme. Ved selvbetjeningsløsninger er det særlige dog navnlig, at advokaten ikke må udvikle softwaren med henblik på salg ifølge RPL § 124, stk. 2. Derudover er det også særegent for ansvarsbedømmelsen i relation til selvbetjeningsløsninger, at det forekommer, at disse udbydes af virksomheden og ikke af den enkelte advokat, hvorved virksomheden som selvstændig juridisk enhed kan blive ansvarlig. Dette vil næppe komme på tale i forhold til professionelle løsninger, som udbydes af en advokat, da denne er underlagt advokatansvaret og AER i øvrigt.

4.6. Delkonklusion

Det kan ud fra analysen i kapitel 4 blandt andet konkluderes, at der består et klientforhold mellem advokaten og klienten, når advokaten har sendt en ordrebekræftelse i medfør af AER. Der består desuden oftest et klientforhold, når den juridiske rådgiver i overensstemmelse med LJR udfærdiger en skriftlig aftale om rådgivning med en klient, og rådgivningen faktisk udøves. Den afgørende skillelinje for at den pågældende rådgiver indestår med ansvar for sin ydelse er om der enten er tale om virksomhed med juridisk bistand eller ikke. Der kan imidlertid også sagtens foreligge et klientforhold uden der er indgået en skriftlig aftale.

Der kan ligeledes bestå et klientforhold uden en ordrebekræftelse er sendt eller en skriftlig aftale er indgået, såfremt rådgiveren har ydet rådgivning til klienten. Det er dog sædvanligt, at klienten accepterer vilkår og betingelser når vedkommende anvender en selvbetjeningsløsning. I den situation vil der i sagens natur ligeledes være indgået et klientforhold. Kapitlet behandler herefter, hvornår der er tale om rådgivning. Spørgsmålet er, om en selvbetjeningsløsning kan udgøre juridisk rådgivning. Dette synes at være tilfældet, når der ydes juridisk rådgivning til forbrugere i medfør af LJR, og der blandt andet foreligger en skriftlig aftale om juridisk bistand efter LJR § 2, stk. 2. En sådan aftale indgås oftest på selvbetjeningsløsninger forinden løsningen genererer den bistand, som klienten har købt på tjenesten.

I forhold til advokatbranchens udbydelse af selvbetjeningsløsninger bemærkes at, hvis advokaten udbyder tjenesten gennem sin advokatvirksomhed og markedsfører den i sit hverv som advokat, vil der antages at være tale om rådgivning. Rådgivningen kommer især til udtryk når advokaten påtager sig et opdrag, og sender en ordrebekræftelse i medfør af ordrebekræftelsesreglen i AER, hvorefter der således vil bestå et klientforhold med aftale om præstering af visse juridiske indsats- og/eller resultatforpligtelser. Det konkluderes således, at selvbetjeningsløsninger udgør rådgivning i sig selv. Det konkluderes videre at advokaters og juridiske rådgiveres erstatningsansvar for anvendelse af selvbetjeningsløsninger i høj grad er sammenligneligt med det ansvar, de er underlagt ved anvendelsen af professionelle løsninger. Den pågældende advokat må også i forhold til selvbetjeningsløsninger bedømmes ud fra om advokaten har handlet i overensstemmelse med den alment gældende faglige målestok; *den gode, ordentlige professionelle bistand*. Hvis advokaten yder bistand via en selvbetjeningsløsning og dette ikke er modstridende RPL § 124, stk.

2, om at advokaten alene må drive almen advokatvirksomhed, så vil advokaten kunne ifalde erstatningsansvar i stort set samme omfang og grad som ved advokatens brug af professionelle løsninger. Det er navnlig fortsat advokaten der er ansvarlig for det output, som præsteres til en klient ved anvendelsen af en selvbetjeningsløsning, der udbydes af advokaten.

5. Konklusion

Kandidatspecialet konkluderer i kapitel 3 om professionelle løsninger, at der eksisterer en gældende ansvarsnorm for henholdsvis advokater og juridiske rådgivere, og at denne utvivlsomt finder anvendelse på deres brug af professionelle løsninger som led i deres bistand til en klient.

For så vidt angår advokatansvaret i forhold til anvendelsen af professionelle løsninger, finder analysen herom at den allerede eksisterende culpanorm, professionsansvaret for advokater, i alle henseender finder anvendelse ved ansvarsbedømmelsen af en advokats handlinger og/eller undladelser. Førend en sådan bedømmelse kan foretages, skal opdraget, altså ordrebekræftelsen, granskes for at finde frem til, hvilke pligter til udspringer heraf samt af sagsområdet i øvrigt. Kapitel 3 behandler endvidere, om advokaten frit kan vælge at anvende en professionel løsning i sin bistand. Hertil konkluderes, at hovedreglen er aftalefrihed, hvilket også i kraft af advokaters karakter af uafhængighed som rådgivere, må antages at bevirke, at den enkelte advokat har valgfrihed i forhold til valg af fremgangsmåde til løsningen af en opgave eller ved bistand i form af rådgivning. Denne valgfrihed vil undertiden blive begrænset og/eller indskrænket ud fra, hvad der er sædvanligt inden for et givent sagsområde og hvad der har vundet udbredelse og således er kendt i advokat kredse. Videre konkluderes at advokathvervet er underlagt en særlig faglig målestok. Denne målestok kommer til udtryk i betragtninger om, hvorvidt en sagkyndig advokat i en given sag har udvist den omhu og faglige dygtighed, som en klient med rimelighed må kunne forvente af den pågældende advokat. Culpanormen for advokater er således en sammenligning af den enkelte overfor hvordan en god og ordentlig advokat havde handlet i en tilsvarende situation. På baggrund af domsanalyse af relevant retspraksis, sluttet det at culpanormen for advokater er varierende og evigt forandrende, navnlig i forhold til advokatens konkrete handlinger, klientens forventninger, retsområdet og i takt blandt andet den teknologiske udvikling, som udspringer af den begyndende anvendelse af legal tech. Der er forefundes en række momenter, som domstolene bringer i anvendelse ved bedømmelsen af advokaters ansvar. Afsnit 3.2. analyserer de relevante momenter, herunder klare og uklare retsforhold, retsstandarden god advokatskik i RPL § 126, stk. 1, specialist- og generalistbetegnelsen og klientens berettigede forventninger. Disse forhold normerer culpabedømmelsen for advokater på forskellige måder. Det må herefter konkluderes, at advokaten ved anvendelse af en professionel løsning underkastes en strengere ansvarsnorm. Dette kommer navnlig på tale såfremt, at vedkommende eller løsningen har fejlfortolket eller ikke anvendt den korrekt retsregel, når det er et klart retsforhold, altså klare retsspørgsmål, som ingen omhyggelig jurist nærer nogen rimelig tvivl om. Videre kan det tænkes, at advokaten markedsfører sig som specialist og dermed må tåle at blive sammenlignet en specialistadvokat på samme område. Alt dette influerer således culpabedømmelsen i forskellige retninger. Dette er også tilfældet, når en advokat anvender en professionel løsning bag linjerne til at præstere en indsats- og/eller resultatforpligtelse i sin bistand til klienten.

Det må herefter anføres, at kandidatspecialet med udgangspunkt i nærværende analyse i kapitel 3 kan slå fast, at advokatens brug af professionelle løsninger ikke som sådan normerer eller modificerer ansvarsbedømmelsen af advokaten som den ansvarspådragende part. På baggrund heraf konkluderes, at legal tech i form af professionelle løsninger ikke ændrer på retsstillingen for advokaten i forhold til culpabedømmelsen, når vedkommende har ydet forkert eller mangelfuld bistand. Dette må ej heller være tilfældet, når løsningen handler autonomt, eksempelvis med kunstig intelligens, idet advokaten stadig indestår med opdraget og derfor er ansvarlig herfor. Det er således som udgangspunkt uden betydning hvilket redskab advokaten anvender, herunder om der er tale om blyant, word, Karnov eller en professionel legal tech løsning. Fremgangsmåden advokaten vælger i sin bistand, kan undertiden indgå i bedømmelsen af advokatens adfærd og dermed influere professionsansvarsnormen. Dog fremgår der ingen retspraksis på anvendelsen af professionelle løsninger, hvorfor en entydig konklusion i sagens natur ikke er mulig. Videre er det naturligvis advokaten der i medfør af opdraget til enhver tid er ansvarlig for sin bistand, uagtet om bistanden præsteres med eller uden en professionel løsning.

Ansvarsvurderingen for juridiske rådgivere i afsnit 3.3. kan foretages efter professionsmålestokken for advokater. Denne målestok er i visse situationer mildere eller strengere. Advokatbranchen varetager rådgivning om juridiske problemstillinger. Juridiske rådgivere rådgiver ligeledes om sådanne problemstillinger og vil derfor næppe kunne differentiere sig, fra den branche de udspringer fra. Juridiske rådgivere er ikke advokater, men de rådgiver hovedsageligt om juridiske problemstillinger i erhvervmæssigt øjemed, hvorfor de må anses som professionelle inden for juridisk rådgivning. Det er således svært at forestille sig at ansvarsvurderingen skulle differentiere sig for juridiske rådgivere. Analysen inddrager U.1995.156 V, hvoraf det imidlertid ikke kan afvises, at juridiske rådgivere kan bedømmes mildere end advokater. Eksempelvis såfremt der i en given sag er en ny praksisændring, som alene advokater har pligt til at kende. Ydermere kan det ikke udelukkes, at juridiske rådgivere i fremtiden kan differentiere sig fra advokatbranchen i en sådan grad, at ansvarsvurderingen må fremstå anderledes. Dette ses dog ikke at være tilfældet for nuværende. Hvis juridiske rådgivere skal vurderes efter en strengere norm end advokater, vil det sandsynligvis kræve, at de anses som mere kompetente på det givne retsområde end advokater. Dette kan ske ved, at de juridiske rådgivere markedsfører sig som specialister inden for et givent retsområde.

I forhold til ansvarsbedømmelsen af juridiske rådgivere, der anvender en professionel løsning i deres rådgivning, kan denne næppe differentiere sig nævneværdigt fra ansvarsbedømmelsen for advokater. God skik for testamentarisk rådgivning er defineret af advokater, idet advokatbranchen har været den dominerende rådgiver på dette område. Det samme må gælde for andre retsområder, såsom erhvervsrådgivning og lignende. Ansvar for juridiske rådgivere kan dog bedømmes anderledes end for advokater i visse situationer. Disse situationer er ikke specificeret til brugen af legal tech løsninger. Det gælder særligt for så vidt angår krav om ajourføring af nyeste praksis og lovgivning. Det må dog fremstå som sandsynligt, at juridiske rådgivere oftest vil blive vurderet på samme måde, som en advokat ville blive vurderet i en tilsvarende situation.

Kandidatspecialet behandler i kapitel 4 den situation, hvor en part, det værende enten en forbruger eller en erhvervsdrivende, lider et tab i erstatningsretlig forstand ved anvendelse af selvbetjeningsløsninger. Den erstatningsmæssige retstilstand undersøges for disse løsninger. I naturlig forlængelse heraf undersøges, hvorvidt selvbetjeningsløsninger udgør rådgivning i sig selv, eller om de blot udgør et køb af dokumenter. Desuden må fastlægges, hvornår der er tale om et reelt klient-rådgiver forhold, for at kunne analysere den erstatningsretlige stilling i relation til selvbetjeningsløsninger. Endvidere behandles hvornår der er tale om rådgivning og hvad begrebet rådgivning indeholder. Det konkluderes blandt andet, at der består et klientforhold mellem advokaten og klienten, når advokaten har sendt en ordrebekræftelse i medfør af AER. Der kan dog ligeledes bestå et klientforhold uden en ordrebekræftelse er sendt, såfremt advokaten har ydet rådgivning til klienten. I forhold til den juridiske rådgiver, vil der med en rimelig sikkerhed kunne antages, at når den juridiske rådgiver handler i overensstemmelse med kravene til en skriftlig aftale efter LJR, vil der foreligge et klientforhold. Det konkluderes at der imidlertid også kan foreligge et klientforhold uden der er indgået en skriftlig aftale. Det er dog sædvanligt, at klienten accepterer vilkår og betingelser når denne anvender en selvbetjeningsløsning, hvorved der ligeledes vil være indgået et klientforhold.

Kapitel 4 behandler i afsnit 4.4. herefter, hvornår der er tale om rådgivning. Det kendetegnende ved rådgivning er, at der ikke ydes fysisk bistand. Der gives alene anvisninger eller forslag til, hvorledes en given situation bør eller kan håndteres. Om der reelt er tale om rådgivning, kan afhænge af modtagerens forståelse. I jo højere grad modtageren forventer, at der er tale om professionel rådgivning, desto mere sandsynligt er det, at der er tale om reel professionel rådgivning. Hvis rådgiveren rent faktisk markedsfører sig med udøvelse af rådgivning, og tager honorar for dette, vil der være tale om en indeståelse for en rådgivning af et vist fagligt niveau. Det undersøges herefter, om en selvbetjeningsløsning kan udgøre juridisk rådgivning. Dette synes at være tilfældet, når der ydes juridisk bistand til forbrugere i medfør af LJR, og der blandt andet foreligger en skriftlig aftale om juridisk bistand efter LJR § 2, stk. 2. En sådan aftale indgås oftest på selvbetjeningsløsninger forinden løsningen genererer den bistand, som klienten har købt på løsningen. I forhold til advokatbranchens udbydelse af selvbetjeningsløsninger bemærkes, at såfremt advokaten udbyder tjenesten gennem sin advokatvirksomhed og markedsfører den i sit hverv som advokat, vil antagelse være, at der er tale om rådgivning. Rådgivningen kommer navnlig til udtryk idet advokaten påtager sig et opdrag, og sender en ordrebekræftelse i medfør af ordrebekræftelsesreglen i AER, hvorefter der herefter vil bestå et klientforhold med aftale om præstation af visse juridiske indsats- og/eller resultatforpligtelser. Det konkluderes således, at selvbetjeningsløsninger udgør rådgivning i sig selv.

Det konkluderes endvidere, at advokaters og juridiske rådgiveres erstatningsansvar for anvendelse af selvbetjeningsløsninger i høj grad er tilsvarende det ansvar, de er underlagt ved brugen af professionelle løsninger. Den pågældende advokat bedømmes i henhold til selvbetjeningsløsninger også ud fra devisen om, hvorvidt vedkommende har handlet i overensstemmelse med den alment gældende faglige målestok; *den gode, ordentlige professionelle bistand*. Hvis advokaten yder bistand via en selvbetjeningsløsning, og dette ikke er i modstrid med retsplejelovens § 124, stk. 2

om at advokater alene må drive almen advokatvirksomhed, så vil advokaten kunne ifalde erstatningsansvar i stort set samme omfang og grad som ved advokatens anvendelse af professionelle løsninger. Det er fortsat advokaten, der er ansvarlig for outputtet fra anvendelsen af en selvbetjeningsløsning, der udbydes af vedkommende.

Afslutningsvist konkluderer kandidatspecialet at den erstatningsmæssige retsstilling for tab som følge af mangelfuld eller forkert juridisk bistand baseret på henholdsvis professionelle løsninger og selvbetjeningsløsninger, er udgjort af en række erstatningsretlige momenter. Advokater og juridiske rådgivere er de mest almindelige anvendere af sådanne løsninger, og deres ansvar bedømmes ud fra specifikke culpanormer, advokatansvarsnormen og culpanormen for juridiske rådgivere. Kandidatspecialet inddrager løbende en lang række afgørelser fra domstolene, som finder, at der eksisterer grundlæggende culpanormer, som advokater og juridiske rådgivere hver især er underlagt. Disse culpanormer modificeres imidlertid af klientens berettigede forventninger, god advokatskik, god skik for juridisk rådgivning, klare og uklare retsspørgsmål og specialist- og generalistbetegnelsen. Til brug for vurderingen af juridiske rådgivere sondres desuden mellem status- og funktionsbestemte normer. Det konkluderes blandt andet, at advokater og juridiske rådgivere i visse tilfælde ved anvendelsen af legal tech underkastes strengere og mildere culpabedømmelser. Det er vanskeligt at slutte, at anvendelsen af professionelle løsninger og selvbetjeningsløsninger skulle medføre en differentieret culpanorm, end den, der allerede er gældende og fastlagt i retspraksis. Det vil således være den foreliggende retspraksis, der regulerer ansvarsbedømmelsen for legal tech generelt.

I forhold til kandidatspecialets videnskabelige sikkerhed, bemærkes at der er nået en tilstrækkelig sikker konklusion, idet analysen er baseret på gældende retspraksis samt den litteratur, der belyser emnet. Den usikkerhed der måtte forekomme, grundet den manglende behandling af legal tech i retspraksis, anses imødekommet ud fra en sammenholdelse af retspraksis, litteratur og andet materiale, der behandler den erstatningsmæssige retsstilling for advokater og juridiske rådgivere. Afslutningsvist må dog bemærkes, at erstatningsansvar for juridiske rådgiveres og advokaters anvendelse af professionelle løsninger og selvbetjeningsløsninger endnu ikke er direkte behandlet i retspraksis, hvorfor det må forventes at domstolene inddrager samme elementer som kandidatspecialet eller eventuelt vælger en anden retning i forhold til ansvarsbedømmelsen af brugen af sådan software.

6. Litteraturliste

Love

- Lov nr. 419 af 9. maj 2005 om juridisk rådgivning (LJR)
- Lov nr. 510 af 24. februar 2021 om formidling af fast ejendom m.v.
- Lov nr. 565 af 28. august 1986 om ydelse af juridisk bistand samt om inkasso- og detektivvirksomhed m.v. (Vinkelskriverloven)
- Lov nr. 995 af 14. juni 2018 om klage- og erstatningsadgang inden for sundhedsvæsenet
- Lov nr. 1445 af 29. september 2020 Retsplejeloven (RPL)

Forarbejder

- Betænkning om rådgiveransvar nr. 1362/1998
- L 65 Forslag til lov om juridisk rådgivning, Folketingstidende, 2005-06, tillæg A 1978

Retspraksis

- U.1946.205 Ø
- U.1958.968 Ø
- U.1978.855 H
- U.1989.183 Ø
- U.1999.1922 Ø
- U.2000.1721 H
- U.2000.424 V
- U.2002.1698 H
- U.2002.1444 H
- U.2003.1679/2 H
- U.2004.1153 V
- U.2004.2209 Ø
- U.2005.918 H
- U.2005.45 V
- U.2006.2039 H
- U.2007.569 V
- U.2015.2846/2 H
- FED 1994.1532 V
- FED 1995.156 V
- FED 1997.1709 V
- FED 1997.820 V
- FED 2000.2555 Ø
- FED 2001.343 V
- Østre Landsrets reference i SB 1939 A.75

Bøger

- Bryde Andersen, Mads, (2005), *Advokatretten*, 1. udgave, Advokaternes Serviceselskab A/S (Advokatretten)
- Bryde Andersen, Mads, (2002), *Ret & metode*, 1. udgave, København, Gjellerup (Ret & metode)
- Bryde Andersen, Mads og Lookofsky, Joseph, (2015) *Lærebog i obligationsret I - Ydelsen Beføjelser*, 4. udgave, København, Karnov Group Denmark A/S (Obligationsret I, 4. udg.)
- Eyben, Bo von, og Isager, Helle, (2015), *Lærebog i erstatningsret*, 8. udgave, København, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag (Erstatningsret)
- Evald, Jens, (2019), *At tænke juridisk*, 5. udgave, Djøf Forlag (At tænke juridisk)
- Gomard, Bernhard, (2002), *Moderne erstatningsret*, 1. udgave, Jurist- og Økonomiforbundets forlag (Moderne erstatningsret)
- Halling-Overgaard, Søren, (2011), *Advokaters erstatningsansvar*, 3. udgave, Jurist- og Økonomiforbundets forlag (Advokaters erstatningsansvar)
- Jull Sørensen, Marie, (2011), *God skik for juridisk rådgivning - en retlig standard*, 1. udgave, Jurist- og Økonomiforbundets forlag
- Jørgensen Økjær, Lars og Lavesen, Martin, (2016), *De Advokatetiske Regler kommenteret*, 2. udgave, Advokatsamfundet (De Advokatetiske Regler kommenteret)
- Langsted, Lars Bo, (2004), *Rådgivning I - det professionelle erstatningsansvar*, 1. udgave, Forlaget Thomson A/S, København (Rådgivning)
- Munk-Hansen, Carsten, (2018), *Retsvidenskabsteori*, 2. udgave, København, Djøf Forlag (Retsvidenskabsteori)
- Munk-Hansen, Carsten, (2017), *Den juridiske løsning*, 1. udgave, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag (Den juridiske løsning)
- Samuelson, Morten og Søgaard, K., (2009) *Rådgiveransvaret*, 1. udgave, Forlaget Thomson A/S, København (Rådgiveransvaret)
- Ulfbeck, Vibe, (2010), *Erstatningsretlige grænseområder - Professionsansvar, produktansvar og offentlige myndigheders erstatningsansvar*, 2. udgave, Jurist- og Økonomiforbundets forlag (Erstatningsretlige grænseområder)
- Vinding Kruse, Anders, (1990), *Advokatansvaret*, 6. udgave, Jurist- og Økonomiforbundets forlag (Advokatansvaret)
- Verner, Jørgen (1993), *Samvirkende advokaters erstatningsansvar og indbyrdes hæftelse*, 1. udgave, Jurist- og Økonomiforbundets forlag (Samvirkende advokater)

Artikler

- Advokatsamfundet, (2000), *Magasinet Advokaten*, 201 nr. 2 (Advokaten, 201, 2000, nr. 2)
- Bygholm, John, (2006), *Ny lov om juridisk rådgivning*, SR.2006.238 (SR.2006.238)
- Bønsing, Sten, (2004), *God skik-regler - Hvem bestemmer indholdet?* (God-skik regler)
- Jull Sørensen, Marie, (2012) RR.6.2012.24, *Lov om juridisk rådgivning - hvad, hvem og hvorfor? Lov om juridisk rådgivning i et kritisk perspektiv* (RR.6.2012.24)
- Jørgensen, Stig, (2001), *Et funktionsbestemt professionsansvar* (Et funktionsbestemt professionsansvar)

- Langsted, Lars Bo, (2012), *Den vædrede galease: om culpa, professionsansvar og andre begreber*, Djøf Forlag, København (Den vædrede galease)
- Munk-Hansen, Carsten, (2010), *Opgavebegrænsning i rådgivningsaftaler* (Opgavebegrænsning i rådgivningsaftaler)

Hjemmesider

- Alsop, Thomas, Statistia (2020) <https://www.statista.com/statistics/1155852/legal-tech-market-revenue-worldwide/> besøgt d. 18. maj 2021 (Legal Tech Market Revenue)
- Ejvin Andersen, Christian og Riber Povlsen, Martin, (2019), Bech-Bruun <https://www.bechbruun.com/da/beck-bruun-nyheder/2019/beck-bruun-etablerer-legaltech-selskab> besøgt d. 18 maj 2021 (Bech-Bruun etablerer legal tech-selskab)
- Grand View Research, (2020) <https://www.grandviewresearch.com/press-release/global-artificial-intelligence-ai-market> besøgt d. 18 maj 2021 (Global Artificial Intelligence Market)

Regelsæt

- De Advokatetiske Regler af 1. juli 2019, vedtaget på Advokatrådets møder den 7. februar og 11. april 2019 (AER)

Ordoptælling

Statistik:

Sider	54
Ord	24.304
Tegn (uden mellemrum)	146.930
Tegn (med mellemrum)	171.120
Afsnit	223
Linjer	2.096

Medtag fodnoter og slutnoter

OK